

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzat](#)át.

KÖRTÁNC FÜZETEK

Készült a Magyarországi Görög Önkormányzat közreműködésével
Az összeállítást készítette: Caruha Vangelió
Lektorálta: Nagyné Szabó Antigóné

Caruha Vangelió

MAGYARORSZÁGI GÖRÖGÖK

Budapest

1998

A szerkesztő előszava	3
Görög-magyar kapcsolatok a középkorban - A Honfoglalás és az Árpád-házi korszak	3
Görög-magyar kapcsolatok a 14-16. században	5
Az első görög diaszpóra története - A kereskedők megjelenése Magyarországon	5
Végleges letelepedés	6
Görög iskolák	7
A diaszpóra kulturális élete	8
Híres görög családok	9
A görög szabadságharc és a filhellén mozgalom	10
Az asszimiláció első jelei	11
A Hariszisz-alapítványok és az újjörög filológiai tanulmányok	12
A görög egyházközségek sorsa	13
A második görög diaszpóra - A II. világháború és a nemzeti ellenállás	14
A polgárháború előzményei	15
A görög menekültek érkezése	15
A dohánygyári kolónia létrejötte és a „görög falu” felépítése	18
A családegyesítések	19
A görögség szervezetei	19
A második diaszpóra közművelődési és kulturális tevékenysége - Sajtó és könyv	20
A magyarországi görögök a görög kultúra terjesztésében	21
Identitástudat-fejlesztés - Hagyományápolás - A néphagyományok ápolói	22
Nagy görög ünnepek	23
Néhány szó a görög nyelvről	24
Bibliográfia	26

Ennek a dolgozatnak a főszereplőiről tudjuk, hogy évtizedek óta élnek, egy a számukra felépített faluban, Beloianisz falván. Az azonban bizonyára nem köztudott, hogy éltek itt már görögök, több mint egy évezrede is. Ennek a füzetnek feladata ismereteink gazdagítása, a köztünk, a velünk együtt élő görög honfitársaink történetéről, néprajzáról, mesevilágáról. Célünk, hogy felretétve mindenfajta előítéletet, keressük meg egymásban a hiteleset, hiszen minden ember, nép, népcsoport, akiket megkülönböztet származása, neveltetése, vallása magában hordozza a közös emberit. A Kárpát-medencében élők egyik csoportját, a 93 ezer négyzetkilométeren lakókat úgy hívjuk: magyarok. A hazát, a nemzetet. És hazánk tagjai mindazok, akik nyelvünket beszélnek, országunkat gazdagítják, e föld született vagy választott gyermekei. Például a magyarországi görögök. E dolgozatban róluk, magunkról beszélünk.

I.

GÖRÖG-MAGYAR KAPCSOLATOK A KÖZÉPKORBAN
A HONFOGLALÁS ÉS AZ ÁRPÁD-HÁZI KORSZAK

A magyar-görög kapcsolatok története messzire nyúlik vissza, azokba az időkbe, amikor a magyar törzsek még nem telepedtek le a Kárpát-medencében. Magyar vezérek, fejedelmek, hercegek keresztelkedtek meg Konstantinápolyban. Az óbizánci feljegyzés a magyarokról *Arethasz* érsektől való, aki 902-ben *Bölcs Leó császár* jelenlétében tartott asztali beszédet ezzel a mondattal fejezi be: „A türkök, ez a nép, melyet míg fel nem használtunk, nem is ismertünk, kezekednek szavaimról” I. Bölc Leó (886-912) „*Taktika*” című munkájában pedig részletesen leírja a *Maurikiosz*-féle türk harcmódot. (A 10-11. századi bizánci forrásokban türköknek is nevezik a magyarokat.) Bölc Leó fia, *Bíborbanszületett Konstantin* „De administrando imperio” (= A birodalom kormányzása) című munkájában többször is foglalkozik a türkökkel. A türkök népének eredetéről, és származásáról szóló fejezetben többek közt ezeket írja a honfoglalásról: „Ez előtt az Árpád előtt a türköknek más fejedelmük sohasem volt, s ettől fogva mindmáig ennek a nemzetségéből lesz Turkia fejedelme. Néhány év múlva a besenyők rátörtek a türkökre, és fejedelmükkel, Árpáddal együtt elűzték őket. A türkök tehát megfutamodván, földet kerestek, ahol megtelepedhetnének, s odaérkezvén elűzték Nagy Moravia lakóit, s megszállták azok földjét, amelyen a türkök most is mindmáig laknak.”

Bíborbanszületett Konstantin egyeduralkodása elején (944 körül) a bizánci birodalom és a magyarok között létrejött ötévi békeszerződés megpecsételéseként magyar előkelők érkeztek Konstantinápolyba, s ott keresztény patríciusokká lettek. *Ioannész Szkülitész* krónikáiról szerint ez történt:

„A türkök mindaddig nem hagytak fel azzal, hogy betörjenek a római birodalomba és pusztítsák, amíg nem érkezett Konsztantinosz városába vezérük Boloszdész (*Bulcsú*), azt színélve, hogy keresztény hitre tér. Megkeresztelték, a medencéből Konsztantinosz császár emelte ki, kitüntették a patríciusi címmel és sok kincs ura lett, aztán hazatért. Nem sokkal később Gúlasz (*Gyula*) is fölkeresi a császárvárost, maga is egy türk vezér, s megkeresztelkedik. Ő is ugyanezekben a megtiszteltetésekben és ajándékokban részesült. Magával vitt haza egy *Hierotheosz* nevű, jámborságáról ismert szerzetest, akit *Theophilaktosz* Turkia püspökévé szentelt. Ez aztán ott sok embert térített a barbár tévelygésből a kereszténységre...”

Cáfolhatatlan történelmi tény tehát, hogy Hierotheosz görög szerzetes volt a magyarok első keresztény püspöke. Tevékenységét eredményesen főként a délkeleti területeken fejtette ki. Bár Hierotheosz a nagy egyházszakadás (1054) előtt lett a magyarok püspöke, érdemes megjegyezni, hogy az első kolostorok az egyházszakadás után is görög barátokkal népesültek be. A *Szent Gellért*-legenda szerint *Ajtony vezér* „Maros városában monostort épített Keresztelő Szent János tiszteletére. Apátot helyezvén abba, görög barátokkal, az ő törvényük és szertartásuk szerint.” An-

MD 66 433

nak bizonyítéka, hogy az Árpád-ház uralkodása idején nem csak délkeleten, hanem az egész országban létesültek görög kolostorok-monostorok, az a *Szent Istvánról* való görög nyelvű oklevél, a veszprémi alapított görög monostorról, amely *Kálmán király* másolatában (1109-es keletkezés) maradt ránk:

„Az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek nevében. Én, István, keresztény s egész Hungria királya, miután létesítettem, felállítottam és berendeztem a szentséges Istenanya veszprémi, érseki monostorát, s összegyűjtöttem benne apácák seregét a magam, nőm és gyermekeim, valamint egész Pannónia lelki üdvéért, így rendelkezem. Ajándékozok ennek a monostornak 9 falut földestül együtt...”

Az oklevél az adományozott birtokok felsorolásával folytatódik.

Annak ellenére, hogy Szent Istvántól kezdve Róma felé orientálódott a magyar állam, az ortodoxia elterjedéséről a középkor folyamán közvetett, de megbízható adatokkal rendelkezünk. Ilyen bizonyíték *III. Ince pápa* levele, amelyet *I. Imre magyar királyhoz* intézett 1204-ben. Ebben a levélben szemrehányást tesz, amiért az országban csak egy latin kolostor van számos görög kolostorral szemben. Ilyen, okiratokból is ismert 13. és 14. századi kolostorok voltak példának okáért a *Szent Panteleimon Dunapentelén* (a mai Dunajvárosban), és *Szent Demeter* kolostora *Százszentdemeteren*.

Köztudott, hogy a magyar *Szent Korona* két részből áll: az alsó részt (corona Graeca) *VII. Dukasz Mihály* bizánci császár küldte ajándékkul 1075 körül a magyar udvarnak. Ennek előtte pedig *Monomakhosz Konsztantinosz* (1042-1055) adományozott egy rekeszszománcos aranykoronát a magyar udvarnak.

A görög és a magyar előkelőket számos házassági kötelék is egymáshoz fűzte. Emeljük ki most a legfontosabbakat: *Szent László király II. Ioannész Komnénosz császárhoz* adta feleségül leányát, *Piroskát*, aki Konstantinápolyban az *Irini* (ókorias kiejtés szerint: *Eiréné*) nevet kapta. Az Ortodox Egyházban a mai napig szentként tisztelik. Iriniről (Eirénéről) sok magasztos hangvételű történelmi és irodalmi mű íródott, mi most egy egyszerű szöveget választottunk, mégpedig *Ioannész Kinnamosz* történetíró *Epitomé* című munkájából:

„A rómaiak és a Duna fölötti vidéken lakó hunok között háború tört ki a következők miatt. Lászlónak, Pannónia királyának két fiúgyermeke volt, Álmos és István. Miután apjuk meghalt, István, az idősebb ragadta magához az uralmat. A másik földönfutóként a császár elé járult. Az a szokás ugyanis a hunoknál, ha meghal az uralkodójuk, s fiúgyermekek maradnak utána, a testvérek egyetértéssel, s kölcsönös jóindulattal vannak egymás iránt egészen addig, amíg fiúgyermek nem születik annak, amelyik a trónt örökölte, fia születése után azonban semmiképpen sem tűri, hogy öccsei az országban maradjanak, csak ha megvakították őket. Emiatt jött Álmos a császárhoz. Ő szívesen látta s szeretettel fogadta. Ioannész császárnak ugyanis éppen Eiréné, László leánya volt a felesége, igen alázatos s az erény magas fokára jutott asszony. Nem hagyott gyermekeire, s nem tékozolt fölösleges ékszerekre s fényűzésre semmit abból, amit férjétől, a császártól vagy az állami jövedelmekből kapott. Egész élete abban telt el, hogy jót tett azokkal, akik valami szükségükben hozzá fordultak. Monostort is alapított Bizáncban a Mindenható tiszteletére, ez szépsége és nagysága miatt a legjelesebbek közé tartozik. Ilyen volt a császárné.” (Kapitánffy István fordítása)

V. István leányát, *Annát II. Andronikosz Paleologosz császár* vette feleségül. István anyja, *Margit-Mária*, (IV. Béla felesége) viszont, *I. Theodorosz Laszkarisz* bizánci császár leánya volt.

GÖRÖG—MAGYAR KAPCSOLATOK A 14-16. SZÁZADBAN

Az Árpád-ház kihalása után, az ortodoxok (s főként a görögök) helyzete egyre nehezebbé vált Magyarországon. Szakadároknak nevezték őket. Nagy Lajos király 1366-ban kiűzte Krassó és Keve megyéből az ortodoxokat. Tilos volt a házasságkötés ortodoxok és római katolikusok között. Nem szerezhetek nemességet, ha csak nem tértek át a római katolikus hitre. S ne felejtjük, hogy a bizánci birodalom sem volt már a régi, egyre közelebb került a teljes összeomláshoz. A török veszély egyre fenyegetőbbé vált a Balkán-félsziget számára. *V. Ioannész bizánci császár* 1366-ban személyesen járt Budán, hogy *I. Lajos* segítségét kérje. *Zsigmond* uralkodása első éveiben, és különösen a 15. század derekán, a magyar külpolitika — Hunyadi vezetése alatt — nagy erőfeszítéseket tett a törökök kiűzésére Európa területeiről. Hunyadi János bátorságáról sokat írtak a görögök, egy ismeretlen szerző például népies költeményben emlékezik meg a várnai csatáról (1444), s ebben „*Jangosz Khoniatész*” (Hunyadi) a bibliai Sámsonhoz, Nagy Sándorhoz és Nagy Konstantinhoz hasonlítja. A történetíró *Laonikosz Khalkokondülész* pedig többek közt ezeket írja Hunyadi Mátyásról „*Apodeixisz hisztorion*” című munkájában:

„...Nem sokkal később sikerült megszöknie, s megszerezte a királyi méltóságot, apja híveinek segítségével királlyá választották. Kincseivel, amelyet igen nagy számban szerzett, úgy látszik, oly nagy sereget tartott, amilyen Pannoniában még nem volt, s így jutott a pannon királyságra. Ilokes (*Újlaki*) azonban, aki Hunyadinak is ellensége volt, amikor annak fia király lett, azzal is szembeszegült, és nem akart engedelmeskedni neki. Végül kibékült vele, szerződést kötöttek, és alávetette magát. Így ment át a hatalom Pannoniában *Khoniatész fiára*, a kisebbikre. Harcolt *Albert római császár* ellen is, nagy haditetteket hajtott végre. Prágát és a cseheket hatalma alá hajtotta, úgyhogy mindkét királyság őt uralta.” (Kapitánffy István fordítása).

Konstantinápoly eleste után (1453) nagyon sokan elmenekültek a Balkán-félszigetről. Mátyás király pártfogásába vette az országba menekült ortodoxokat. A hagyomány szerint ő adományozta a szerbeknek azt a gótikus kolostort Csepel szigetén, ahol később aztán az egyik legszebb posztgót ortodox templom épült fel. Itt található a görög mesterek által kiképzett Keresztelő Szent János kápolna.

A magyar-bizánci érintkezések jelentős kulturális hatással jártak, s a magyarság többet kapott Bizánctól, mint ezt a korábbi magyar történettudomány művelői vélték, illetve ahogyan e hatást kisebbiteni igyekeztek. Már ejtettünk szót Bizáncnak a magyarok keresztény hitre való térítésében játszott szerepéről, de emellett megemlíthetjük az állami életre gyakorolt hatását például az írásbeliség bevezetésében és a kancellária felállításában. Bizánci hatás tükröződik a középkori magyar művészet egyes emlékein is, tanúi ennek az egykorú székesegyházak ránk maradt töredékei, díszítő elemek oszlopfők és domborművek. A bizánci befolyás emlékei a magyar nyelv részben délszláv közvetítéssel, részben közvetlenül átvett görög jövevényszavai, s említést érdemel még a tény, hogy a középkori magyar irodalmat bizánci mondák, irodalmi motívumok közvetett úton való átvétele is gazdagította.

II.

AZ ELSŐ GÖRÖG DIASZPÓRA TÖRTÉNETE A GÖRÖG KERESKEDŐK MEGJELENÉSE MAGYARORSZÁGON

A mohácsi csata után Magyarország három részre szakadt. A görög kereskedők, török alattvalóként mindhárom területen szabadon kereskedhettek. A török hódoltság korában (16-17. század) a magyarországi ortodoxok helyzete nemzetiségenként különböző volt. A harcedzett szerbek, akik a törököktől megszálalt és az osztrák uralom alatt álló területeken éltek, mindvégig vallásszabadságot

élveztek. Az erdélyi román ortodoxok többsége jobbágysorban élt, így nem lehettek privilégiumaik. A legrosszabb helyzetben a Habsburg uralom területén jobbágysorban lévő ruszin ortodoxok voltak.

A 16. századtól bevándorló görög ortodoxok, mint említettük, leginkább kereskedők voltak. Kereskedelmi versenytársakkal nem kellett megküzdeniük, ráadásul kiváltságos vámtarifákat élveztek. Ezek a görög vándorkereskedők nagyon korán kereskedelmi „kompániákat”, társulásokat hoztak létre, először Erdélyben és a Tisza mentén. Ezzel párhuzamosan egyházközségeket is alakítottak, amelyek a területileg illetékes hazai ortodox püspökök joghatósága alá tartoztak.

Buda visszafoglalása után. I. Lipót császár 1686-os felhívása nyomán sok balkáni lakos érkezett Magyarországra, többek közt az észak-görögországi Ipiroszból és Makedóniából, hogy letelepedjen az elnéptelenedett országrészekben. Így a 17. században görög kereskedők áradata lepte el Magyarországot. (Természetesen nem hasonlítható össze létszámuk azzal a 40.000 szerb családdal, amely az 1699-es karlócai békekötés után menekült Magyarországra, félve a török megtorlástól). Az 1720-as évekig kevesen telepedtek le véglegesen, szívesebben folytattak közvetítő kereskedelmet: a Török Birodalomból hozott árukat osztrák és magyar területeken értékesítették, az Ausztriában vásárolt termékeket viszont főként Magyarországon adták el.

Ezek a görögök jól ismerték már elődeik kedvező tapasztalatait, és egyrészt gyors meggazdagodásra számítottak, másrészt Közép-Európában nagyobb biztonságban érezték magukat, mint a Török Birodalom területén. A karavánok útvonalán állandó pihenőhelyek várták a kereskedőket, ezek emlékét őrzik többek közt a „Görögszállás”, „Görögtanya” helységnevek. Egy-egy sikeres út után a karavánok „arannyal teli zsákokkal” tértek haza.

1769-ben a törökök földig lerombolták a kézműiparáról híres és gazdag észak-iptroszi *Moszhopoliszt*. Mesteremberei és lakói többsége a monarchia területein telepedett le. Ebben az időszakban a görög kereskedők már nem csupán vándorkereskedelmet folytattak, hanem boltokat bérleltek, mézsárszékeket nyitottak, állatokat tartottak, pénzt kölcsönöztek. Anyagi és erkölcsi érdekeiket a társulások, a kompániák, védtek és könnyítették meg. 1748-ban Gyöngyösön, Egerben, Miskolcon, Tokajban, Diószegen, Világosváron, Eszéken, Pesten, Péterváradon és Kecskeméten működtek a leggazdagabb kompániák. A magyarországi görög kereskedővilág gazdasági felvirágzását többek közt a kompániák működésének köszönhette.

VÉGLEGES LETELEPEDÉS

Talán sokak számára ismert, hogy Konstantinápoly bukása után sokáig *Velence* volt a görög diaszpóra központja. A 18. század közepétől azonban új központok alakultak ki: ezek közé tartozott Pest és Bécs. Magyarország kereskedelmi életének irányításában ekkoriban vezető szerepet játszottak a görögök, s ezt a virágzó tevékenységet csak később gátolták a kormányzat merkantilista politikájának jegyében szűleltetett korlátozó rendelkezések, mint például az 1774-es királyi rendelet, amely megkövetelte a hűségeskü letételét, s ezáltal a végleges magyarországi letelepedést. A hűségeskü mindíg hivatalos kiküldöttek előtt tették. Hogy milyen volt, azt *Pornárovits Demeter* tokaji görög 1792. szeptember 23-ai eskütelével illusztráljuk:

„Én, Pornárovits Demeter esküszöm az Élő Istenre és az én Keresztényi Hitemre ígérem és fogadom, hogy minekutána és a Török Birodalomból a Császári és Királyi Tartományokba által költöztem mind mostan Uralkodó mind ezután következő Felsőes Császárhoz és Királyhoz örökösen hív, engedelmes és alája vettett Jobbágy leszek, annak betsületét, méltóságát és javát előmozdítani és megtartani igyekszem, a Kárát pedig amennyire rajtam áll eltávoztatni kívánom. Eö (Ö) Felsege Híveinek és Barátainak Barátttya, Ellenségeinek pedig ellensége leszek, mindenkben az Ország vagy Tartomány Törvényéhez magamat és Cselekedeteimet alkalmaztatni fogom és valamint az Hazának javát keresni, úgy Kárát el távoztatni igyekezem. Pénzt Magyar Országból és más Eö Felsege Tartományából Török Országba se

titkon se nyilván ki nem viszek, sőt ha másokat ki vinni tapasztalnék azokat is bé adni magamat kötelezem. Isten engem úgy segéllyen.”

II. Lipót császár 1790. évi dekrétuma biztosította a görögök számára a törvényes ingatlanszerzés és hivatalviselés jogát, vagyis a birodalom más polgáraival egyenlő rangra emelte őket. Ennek előtte pedig II. József kiadott Tűrelmi Rendelete (1781) megteremtette a törvényi feltételeket ahhoz, hogy a birodalom területén élő ortodox hitűek templomokat emelhessenek.

A 18. században az egyre sűrűbben bevándorló görögök 35 egyházközséget alapítottak magyar földön. A görög alapítású templomok a kereskedelmi útvonalak mentén létesültek, és legtöbbször a görög származású *Dionisiosz Papovics* (családi neve *Dimitriosz Papajanuszisz*) budai szerb püspök idején épült (1790-1829), s általában a szerb jurisdictio (*juriszdikció*= *törvénykezés*) alá kerültek. Amíg fel nem épültek saját templomaik, a görögök más ortodox templomokba jártak, főleg a szerbek templomaiba, akikkel közösen is emeltek templomépületeket.

GÖRÖG ISKOLÁK

A templomok mellett épültek fel az egyházközségek által fenntartott görög tannyelvű iskolák. A Helytartó Tanács egy 1795-ben kelt rendeletében 17 görög tannyelvű iskolát említ, számuk később 25-re emelkedett. 1812-ben Pesten görög tanítóképző intézetet is nyitottak, hiszen akkor már száznál is több jelentős görög közösség élt magyar területeken.

Egy iskolaalapító okirat (kelt: 1809. január 1-jén Pesten) az oktatás hármast célját a következőkben határozza meg:

„A görög iskolák feladata a király és a haza számára hasznos polgárokat nevelni s őket ó és úgörög nyelven olyan tárgyak oktatásában részesíteni, amelyeknek ismerete mind a hit és erkölcs dolgában, mind pedig a kereskedelmi és polgári életben nélkülözhetetlenek.”

Ezekben a görög iskolákban kiváló tudóstanárok tanítottak. Ilyen volt a pesti Görög Iskola legregibb tanítója *Mihail Papageorjii*, aki tanárként, íróként és költőként egyaránt hírnevet szerzett. Bécsben kiadott (1772) olvasókönyvei igen népszerűek voltak a görög diaszpóra körében. 1780-83 között szintén Pesten tanított a zákinthoszi születésű *Jeorjiosz Vendotisz*, bécsi nyomdatulajdonos, akiről *Zavirasz* az *Új Görögország* című irodalomtörténeti munkájából tudjuk, hogy több európai nyelv tudójaként, művek sokaságát fordította görögre. *Polizoisz Kondosz*, janinai költő pedig, először a pesti Görög Iskolában (1795), majd később a tokaji iskolában oktatott.

Egy régi iskolai szabályzat igazolja, hogy Kecskeméten már 1746-tól működött a Görög Iskola. *Kallona György* kántortanító volt az utolsó, aki az iskola megszűnése után is, 1881-ben bekövetkezett haláláig, folytatta a görög nyelvi oktatást. *Joannisz Aposztolidisz* tanulmányait *Szmirnában* (Kis-Ázsiában) végezte, tanított Győrben s később a híres miskolci Görög Iskolában. Tanárbarátja, a sárospataki *Nagy Ferenc* görög nyelven írta az alábbi epigrammát róla:

Ioánnisz Aposztolovics

bölcs férfiú

miskolci görög nyelvtanár

EMLEKERE

írta

Nagy Ferenc

a pataki gimnázium tanára

S.patakon 1811-ben

EPIGRAMMA

őhozza

Aposztolidisz barátom, amiként neved is jelzi

Isten hazától távol bízott rád küldetést
Sok derék tanítványt neveltél fel
apostolként, őszülő fejjel.

A DIASZPÓRA KULTURÁLIS ÉLETE

A 18. században az akkori Magyarország területén ezekben a városokban voltak nagyobb görög kolóniák:

Ács, Adony, Arad, Baja, Balassagyarmat, Bártfa, Battonya, Békés, Belényes, Beszterce, Besztercebánya, Borosjenő, Brassó, Buda, Cegléd, Csongrád, Debrecen, Dész, Diószeg, Dömsöd, Dunaföldvár, Dunapataj, Eger, Eperjes, Erzsébetváros, Eszék, Esztergom, Fehértemplom, Fehértó, Fogaras, Füle, Gyöngyös, Győr, Gyula, Gyulafehérvár, Hajdúböszörmény, Hajdúhadház, Hatvan, Hódmezővásárhely, Jászó, Kaba, Kalocsa, Karcag, Karlóca, Kassa, Kecskemét, Kiszseben, Kolozs, Kolozsvár, Komárom, Kunszentmárton, Léva, Lippa, Losonc, Lugos, Mád, Makó, Marosvásárhely, Mehádia, Miskolc, Moson, Munkács, Nagybecskerek, Nagyenyed, Nagykanizsa, Nagykálló, Nagykáta, Nagykőrös, Nagysink, Nagyszalonta, Nagyszeben, Nagyszentmiklós, Nagyszombat, Nagyvárád, Oravica, Orsova, Pancsova, Pásztó, Pácska, Pest, Pétervárad, Pozsony, Ráckeve, Radvány, Rimaszombat, Rozsnyó, Sárospatak, Sátoraljaújhely, Segesvár, Soli, Sopron, Soroksár, Szabadka, Szabadszállás, Szamosújvár, Szarvas, Szatmárnémeti, Szászrégen, Szászsebes, Szászváros, Szeged, Székelyhid, Székesfehérvár, Szentendré, Szentes, Szenttamás, Szikszó, Szolnok, Tarcal, Táillya, Tass, Tata, Temesvár, Ternova, Tokaj, Topolya, Tétény, Torda, Újvidék, Ungvár, Vác, Vajdahunyad, Versec, Világosvár, Zimony.

A hűségesküvel és egyéb rendeletekkel a magyar hatóságok elősegítették a görögök beilleszkedését. Így sok görög nemesi rangot, magas közhivatali címet szerzett. Nem felejtették el őseik nyelvét és kultúráját, és amint láttuk, vagyonuk egy részét iskolák fenntartására fordították, görög nyelvű könyvgyűjteményekkel büszkélkedhettek, s maguk is foglalkoztak könyvkiadással. 1800 körül pesti és budai nyomdáknál közel száz görög nyelvű kiadvány látott napvilágot. Az említett könyvek többsége oktatási és vallási jellegű volt. Pesten a *Pelengasz* testvéreknek könyvkereskedésük is volt. Az oktatás és hit megbonthatatlan egységét tükrözik a sorra épülő iskolák és templomok. A templomokat a birodalomban uralkodó építészeti stílusban (barokk és klasszicista) neves építésszek tervezték (*Mayerhoffer András, Povolni János, Jung József*), de a rendelet értelmében csak zárt udvarral épülhettek. Így alakultak ki a híres görög udvarok. A templomot körülvette az iskola épülete, a kereskedelmi társaság székháza, a paplak és a legtöbb helyen a szegényház vagy kórház. Arról, hogy ez miként festhetett annak idején, legjobban talán a miskolci görög udvar megmaradt épületei alapján kaphatunk képet, ahol egyébként gazdag, (főként borkereskedő) görögök laktak (Szentháromság templom).

A templomok belsejét leginkább görög és szerb mesterek készítették. A legismertebb görög festők *Georgiosz Zográf, Hrisztoforosz Zefar* és *Theodorosz Szimo* voltak. A magyarországi ortodox faszobrászat legjelentősebb mesterének pedig a naxoszi születésű *Nikolaosz Ioannu Talidoroszt* (= *Jankovics Miklóst*) tekinthetjük. Az ő egri műhelyéből került ki az egri, a pesti, a miskolci, a balassagyarmati és a hajdúdorogi ikonosztázion.

Talidorosz a pesti *Nagyboldogasszony*-templomban, az úgynevezett királyi ajtó fölé két galambot faragott, amelyek csőrükben a császári koronát tartották. A két galamb a pesti görögök és makedonovlachok közti összefogást jelképezte. A görögök és makedonovlachok közti kapcsolat azonban nem volt felhőtlen, s a galambok sok görög szemét bántották. Az egyházi konzisztórium három évvel a felszentelés után, 1803-ban, *Boráros János*hoz, a görögök magisztrátusi biztosához fordult, hogy a városi tanács távolítsa el galambokat. Ezzel kezdődött az évekig tartó „galambper” a görögök és a makedonovlachok között, amelynek emlékét egy utcánév is őrzi, ugyanis a Régi Színház utcát azóta hívják Galamb utcának.

HÍRES GÖRÖG CSALÁDOK

A görögök ingatlanszerzési joga átalakította és gazdagította egy-egy város képét is, mivel üzleteiket, palotáikat, és bérházaikat a városok központjaiban építették, s ezek sok helyen ma is megtalálhatók. Ilyen a tokaji főutca, ahol kiemelkedik a dúsgazdag *Karácsony család* palotája (magyar nemesi rangot kaptak, akárcsak a *Szerviczkyek*, egy másik híres tokaji görög család); a miskolci főutca és környéke (ahol a legtöbb épületben ott látható az emléktábla); a pesti belváros sok épülete; a kecskeméti, illetve a szentesi paloták megmaradt épületei.

A gazdag magyarországi görögök anyagilag hozzájárultak különböző magyarországi és görögországi intézmények és létesítmények megalkotásához. Ilyen, többek között, a miskolci színház, a Nemzeti Színház, a Vakok Intézete.

Az akkori több mint 20 ezer görög közül megemlítnünk néhányat:

Georgiosz Zavirasz (Zavirasz György), a makedóniai Sziasztában született 1744-ben és 16 éves kora óta Magyarországon élt, többek között Ráckeven, Kalocsán, Kunszentmiklóson, Dunavecén és Szabadszálláson, hiszen anyai ágon mindenhol voltak rokonai. Sziasztában két püspök őst is a magáénak vallhatt. Nagypja is pap volt, *Papa - Jorgosz (György pap)*, akinek négy gyermeke Kecskemét és környékén telepedett le. A Papa=Papp családok meghatározó kulturális és gazdasági szerepet játszottak a térségben. A több nyelvet beszélő tudós és kereskedő Zavirasz György *„Nea Ellasz” (Új Görögország)* című könyvével megalapozta az újjörög irodalomtörténet-írást. Értékes és messze földön híres könyvgyűjteményt mondhatott a magáénak, amelyről a *Magyar Kurír* írta:

„Zabirával elvesztettünk olyan Bibiothekát, amelyben midőn hajdan néhai Római Birodalombéli Gróf és Korona őriző Teleki József ő Excellenciája be ment volna, azt mondotta: hogy ez a Helység (t.i. Szabadszállás) Városi Titulust érdemel ezért a Bibliothekáért...”

A Zavirasz könyvtár megmaradt könyvei és kéziratai sok hányattatás után, 1995-ben kerültek a Szent Miklós Alapítvány Görög Kulturális Centrumához Kecskemétre, ahol Zavirasz nyugszik.

Zavirasz készített egy görög–magyar kereskedelmi szótárt is, lefordította latinból újjörögre *J. Amos Comenius Orbis Pictus*-szót, s mellette párhuzamosan ismeretközlési és nyelvtanítási céllal elkészítette a mű később Pozsonyban kinyomtatott (1798) magyar fordítását is a magyar környezetben élő görög tanulók számára.

Kéziratban maradt viszont e fontos mű másik újjörög fordítása, amely egyébként *Pannonhalmán* található. Fordítója a thesszáliai *Trikkából* származó *Anthimosz pap* volt, aki a pesti iskolában ógörögöt tanított, s akinek el kellett hagynia Pestet, mert nem tette le a hűségesküvet (1807). Zavirasz György testvérenek, *Konsztantin*nak a neve alatt viszont 1787-ben Pesten megjelent egy őgörög–újjörög–latin–magyar botanikai szótár, amelynek írásához felhasználta *Comenius Janus linguarum* című munkáját is.

A Szinasz (Sina) család. *Szinasz Simon* (1753–1822) az 1770-es években érkezett Magyarországra és a 19. század elején telepedett le *Iváncsán*, ahol földbirtokokat vásárolt (Sinatelep neve ma is létezik). Gyapotkereskedelemmel foglalkozott. Több, mint valószínű, hogy róla mintázta *Jókai Mór Timár Mihályt* az *Aranyember* című regényében.

Fia, Szinasz György (1783–1856), bécsi bankár és az ausztriai pénzváltó intézett igazgatója volt. Nem csupán Ausztria leggazdagabb bankárjává, hanem a Habsburg birodalom legnagyobb földbirtokosává lett. Birtokai voltak Magyarországon kívül Ausztriában, Csehországban és Morvaországban.

A magyar polgárosodás úttörője, *Széchenyi István*, a Sina család barátja, még tanulóéveiben, 1818-ban látogatja meg a görög felvilágosodás kiváló pedagógusát, *Nikiforosz Vamvaszt Hiosz szigetén*, hogy példát merítsen nagyszabású reformterveihez. Ugyanakkor *I. Ferenc császár* elismeri a Szinasz család érdemeit: Sina György lovagnak és felterestvérenek Jánosnak hódosi kizdai előnévvel magyar nemesi címet adományozott. 1832-ben pedig a császár osztrák bárói ragra emelte a családot, amelyet kiterjesztettek Magyarországra is. Sina György szívesen támogatott minden haladó elképze-

lést, így például a Lánchíd felépítését, a dohánytermesztés fellendítését, a Pest–szegedi csatorna létesítésének terveit. Sok segítséget nyújtott az 1838-as árvíz károsultjainak segélyezéséhez. Többek között ezért is tüntette ki Szeged város díszpolgári oklevéllel, a város történetében másodiknak Széchenyi után. Őriási anyagi és szellemi segítséget nyújtott Görögországnak is. Felépítette és felszerelte például Athénben a Csillagvizsgálat. Ezért 1834-től a görög állam bécsi konzuljává nevezték ki, Ottó király pedig kitüntette a Nagykereszt érdemrenddel. Széchenyi legtöbb reformelképzeletére Szinasz Simon (1810-1876) támogatásával valósult meg. Alapító tagként vett részt többek között a Nemzeti Múzeum, Nemzeti Kaszinó, Kereskedelmi Akadémia, Nemzeti Színház létrehozásában. Több mint százezer forintot adományozott a Magyar Tudományos Akadémia felépítésére. Kórházak, árvaházak, bankok támogatója volt. 1858-ban az Akadémia igazgatósági tagjává választotta. A Görög Tudományos Akadémia teljes felépítését ő vállalta, elismerésként Bécsben görög nagykövetségnek nevezték ki.

A **Nakosz (Nákó) család**. A Nákó nagykereskedő család 1780-ban telepedett le Magyarországon. Magas rangra emelkedett s hosszú időn át vezető szerepet játszott Magyarország életében. Nákó Kristóf 624000 forintért vásárolt földbirtokot Nagyszentmiklóson, ahol 1799-ben napvilágra került „Attila kincse”, a pártját ritkító aranyelet. Mária Terézia rendelete szerint Nákó Kristófnak és a megtaláló jobbágynak jutalom járt volna, de ez a jutalom a napóleoni háborúk miatt egyre késett. Kárpótlásként viszont Nákó Sándort, az örököszt, bárói ranggal jutalmazták a császári udvarban. Amíg az aranyelet Bécsbe nem került, a kincs egy része görög kereskedők révén kalandos utakat járt be. Amikor az egyik gyapjúkereskedő meghallotta, hogy a kincsek „híre kelt” a fővárosban is, jobbnak látta bejelenteni Boráros polgármesternek, hogy annak egy része nála van.

A görög származású **Boráros János** több közméltóságot is viselt, Pest város főbírája és a rendőrség kolonelle, Pest megye bírája volt. Haláláig viselte a Kávészó kurátora címet, hiszen 1815-től alapító tagja volt a görög kávézók társaságának.

A GÖRÖG SZABADSÁGHARC ÉS A FILHELLÉN MOZGALOM

A sok görög kávézó közül kiemelni a *Magyar Koronát*, amely a Váci utca 14-ben volt, a görög udvar közelében, és 1782-1911 között működött. Ez volt a Pesten letelepedett görögök találkozóhelye. A Kecskeméti és Papnevelde utca sarkán állott *A filozófushoz* címzett kávéház, az orvostanhallgatók és joghallgatók gyülekezőhelye. Ide járt, többek között, a neves görög költő *Athanasziosz Hrisztopulosz* (1772-1847), akinek első verseskötete Bécsben jelent meg 1811-ben; valamint a thesszáliai származású *Dimítriosz P. Govdelasz*, költő és műfordító, aki például 1799-ben 8 oldalas görög nyelvű nászdalal köszöntötte *József nádort* Anna Pavlovnával kötött esküvője alkalmából. A *Hét vezérben* (amelyet Nákosz Kristóf vásárolt meg 1800-ban) működött Pesten az első Redoute (= bálterem, vigadó), ahol koncerteket, táncmulatságokat is tartottak. Amikor Nákosz Kálmán 1881-ben eladta, ezek megszűntek, de mint *Nemzeti Szálloda és Kávéház* 1902-ig fennmaradt. Egy nagyon fontos kávéház volt az *Éden* (*Paradisosz*), ahol az értelmiség gyűlt össze. A kávéházakban terjedtek el a felvilágosodás eszméi, itt találkozhatott *Rigas Fereosz* (eredeti nevén Velesztinisz 1757-1798), szépirod., fordító, a görög szabadságharc előfutára, a ciprusi származású *Ioannis Karadzasszal*, akit az 1797-es évben a Pesti Egyházközség felvett sekrestyéjének a Nagyboldogasszony-templomba. Forradalmi eszméik miatt az osztrák hatóságok Triesztben mindkettőjüket elfogták és átadták a Portának. 1798-i mártírhaláluk felgyorsította a szabadságharc előkészületeit.

Havasalföldön 1814-ben megalakult a görögök titkos Baráti Társasága, amely Pesten *Nikolaosz Bekella* gazdag kereskedő (1804-1820 között a pesti görög iskola igazgatója is volt) irányításával működött. 1820-ban *Alexandrosz Ipszilandisz* (*Ipszilandi Sándor*) herceg lett a Baráti Társaság vezetője, és ezután már nemcsak a magyarországi görögök, hanem a magyarok is megismerték a görög szervezkedését. Történelmi tény, hogy amikor 1821 márciusában Ipszilandi herceg megindította

a fegyveres felkelést, Szent Seregében magyarok is harcoltak. Ipszilandi herceg szárnysegéde *Georgiosz Laszanisz* (Kozaniban született 1780-ban) annak idején apósa, *Nikolausz Takácsy* (*Nikolaosz Takiadisz*) pesti görög kereskedő üzletében volt segéd. Amikor Ipszilandi (az éppen Brassóban tartózkodó Széchenyi István szerint 15 ezer fős) Szent Serege *Dragaszanban* vereséget szenvedett, sokan Magyarországra menekültek de az osztrák hatóságok üldözetei miatt kevesen jutottak Pestig. Ipszilandi herceget és Laszaniszt foglyul ejtették és *Munkács* várába vitték. Később, 1828-ban *Laszanisz* Kelet-Görögország főparancsnoka lett, majd 1836-1837 között Görögország gazdasági és honvédelmi minisztere. Drámapályázatot is alapított, amely az ő nevét viseli. Athénben halt meg 1870-ben.

Azokat a foglyokat, akiknek sikerült Pestre kerülniük, a pesti görög udvarban lévő (Galamb utcai) szegényházban szállásolták el, majd *Dionisziosz Popovics* püspök és a *Harisz* (*Hariszisz*) család segítségével sikerült a Peloponnészoszra jutniuk, ahol már folytak a görögországi felszabadító harcok. Ipszilandi herceg forradalmi felhívását magyarra is lefordították, és a cenzúra ellenére, az európai filhellénizmussal egyidejűleg megindult a magyar filhellén mozgalom is. A pesti *Monasztierly* család szövetáru boltját például Ipszilandi herceghez címezte (ma is látható a Váci utcában), cégére pedig egy kardot markoló görög vitéz, aki harcol egy törökkel. A *Fehér Hajú* kávéház falfestményei a naverinói tengeri ütközetet ábrázolták. Az említett görög kávéházakban szervezkedtek a magyar filhellén önkéntesek is, ezek között van *Dessewffy százados*, *Járvay György és Bóti* önkéntesek, akik még a szabadságharc kezdetén, 1822. július 4-én estek el a petai csatában. Magyar újságírók, írók és költők lelkesedéssel írtak a görög szabadságharcról. Közéjük tartozott többek között *báró Jósika Miklós*, aki 1823-ban el is indult Meszolongi felé, hogy Byron mellett harcolhasson, *Vörösmarty Mihály* (akét németre a görög származású *Paziaszi György* tanított), *Berzsenyi Dániel*, *Kölcsény Ferenc*, *Erdélyi János* népdalgyűjtő, aki Rigaszról írt költeményt, *Fáy András* aki a Szuliotákról írt elbeszélést, vagy *Székkács József*, aki újjörög népdalokat fordított magyarra.

AZ ASSZIMILÁCIÓ ELSŐ JELEI

Az 1821-es görög szabadságharc 9 évig tartott, 1830-tól, tehát az új önálló Görögország létrejöttével, a görögök magyarországi száma lassan csökkent. Egyrészt megszűnt a bevándorlás és többen hazatelepültek, de leginkább azért, mert elkezdődött az asszimiláció. Ezt mutatják a névváltozások és a nyelvhasználat.

A tranzit- és vándorkereskedelmet folytató görögöket általában a keresztnévükön hívták, mint például „Jorgosz (György) a görög”, s a korai bejegyzésekben így szerepelnek: „Márton és György nánási görögök 1752-ben két boltot kapnak a dorogi tanácstól” Más forrásokban Görög Márton és György néven szerepelnek. A görögből mint jelző, amely eredetileg nemzetiséget, vallást, foglalkozást (kereskedő) jelentett, családnév lett. A görög nevek szóvégi - sz - hangja hamar elvész, gyakran szerb végződést kapnak, s egyre inkább elmagyarosodnak.

Például: az 1771-es összeírás szerint Ercsiben 2 görög kereskedő élt, *Joannes és Marcus Markovics*. A Markovics névalak a görög Marku-nak szerb változata, amelynek magyar alakja a Markó, majd később a Margó lett. Markó György (aki az okiratok tanúsága szerint azonos az imént említett Marcus Markovicssal) 1765 óta lakott Ercsiben Theodor (Tivadar) nevű fiával együtt. 1775-ben görög nyelven letette a hűségesküt Székesfehérvárott. Markó Tivadar fiából Margó Györgyből, szerb plébános lett. Az ő fia volt aztán Margó Tivadar zoológus és orvosprofesszor (1816-1896), a darvinizmus jelentős magyarországi úttörője.

Egy másik példa az asszimilációra: **Muráty Konstantin** 1797-ben Kecskemétre került Hódmezővásárhelyről. Feleségül vette a szintén görög származású Juhász János Alexandra nevű leányát és kilenc gyerekük született. 1817-ben Mertsére változtatta a családi nevét. Mertse Konstantin naplót vezetett 1800-1849 között. A naplót több mint három évtizeden át görögül és magyarul írta, az utolsó évtizedben viszont már csak magyarul. A naplóban különféle megjegyzéseket találunk a család-

ról, az üzletről, az 1848-49-es szabadságharcról és sok minden másról, mint például az 1847-es éhínségről:

„... a kecskeméti doktorok tanácskoztak, hogy miből lehetne a legolcsóbb kenyeret sütni. Egy doktor Horvát kitalálta, hogy repce pogácsát összetörni és ki kell szitálni, a kovász pedig rozsból legyen és a kiszitált pogácsa közé 2 itce rozslisztet és pont úgy kovászolja mint az igazi, rozs, búza lisztből, kiszakajtyják kenyérnek és megsütik, és szorultságbul meg lehet enni, egy kicsit keserű, én kóstoltam.”

A magyarországi görögök többsége az 1848-as szabadságharc mellé állt. Sokan közülük magas katonai rangot is elérték, mint például Kiss Pál a honvédtábornoki rangot. Kiss Pál Diószegen született 1809-ben. Apja, a görög kereskedő Kiss Pál, anyja Bimbó-Lázár Anna volt. A család 1795-ben kapott nemesi címet. Kiss Pál a debreceni kollégiumban tanult, és 1828-tól katonai szolgálatba lépett. Harctéri tetteit elismerve így írt róla Kossuth Perczel Mórnak: „az pedig tudva van, hogy Kiss Pali egyik legderekabb katonája az országnak”, 1849 áprilisában Pétervárad várparancsnokává nevezte ki. A vár eleste után, utolsóinak kapott amnesztiát. 1854-ben a karcagi görög templomban kötött házasságot a szintén ortodox Bernát Máriával. 1867-ben huny el, és Tiszafüreden temették el. Popovics János e szavakkal fejezte be a temetési szertartást: „Nyugodjál hazai földben Kiss Pál, honod emleget áldva, hűlt porodon legyen béke, s örök nyugalom”.

Konsztantinosz Terzisz az 1848-as forradalom idején Pest polgármestere volt. Szintén tevékenyen vett részt az 1848-as szabadságharcban Harisizs Klidisz is, aki a szabadságharc bukása után visszatelepedett az ősök földjére, Kozaniba, és ott a szintén hazatelepült Takiadisz családdal sokat tett az oktatás és kultúra területén.

A HARISZISZ-ALAPÍTVÁNYOK ÉS AZ ÚJGÖRÖG FILOLÓGIAI TANULMÁNYOK

A Harisizs család egyik ága Magyarországon virágzott, másik ága *Thessalonikiben*, ahol a török birodalom idején a családról elnevezett kórházat és öregek otthonát tartottak fenn. A magyarországi Harisizs (Haris) családról ezeket írja a bécsi görög újság 1794. március 21-i száma:

„A hazaszeretetet, amelyet a magyarországi görögök és II. Ferenc császár hű alattvalói mindig tápláltak, most azzal mutatták ki, hogy mindegyikük, köztük Ioannisz és Mihail Harisizs is hozzájárult a háborús terhek csökkentéséhez.”

A Harisizs család nemesi címet kapott a napóleoni háborúk idején nyújtott anyagi segítségéért. Először Szentesen vettek birtokokat és építettek palotákat, majd Pesten és az ország többi részén. Nevük mindenhol megtalálható, templomépítéseknel, iskolák, szegényházak létrehozásában és fenntartásában. A Harisizsok között találunk orvost, ügyvédet, főbíró. A család legismertebb tagja a dúsgazdag Pavlosz (Pál) Harisizs, aki Szentesen született 1829-ben. Legidősebb bátyja, Ioannisz orvos volt, Alexandrosz ügyvéd, Georjiosz pedig 32 éven át bíró, majd főbíró. Pál intézte a Harisizs család vagyoni ügyeit. Testvérei nem nőültek meg, az ő felesége, Szofia Szoitiriadu pedig egy görög altengernagy leánya volt. A Harisizs család olyan magyarországi görög család volt, amely megtartotta anyanyelvét és sokat áldozott ennek magyarországi ápolására. Pavlosz 1887-től Görögország budapesti főkonzuljának a tisztségét is betöltötte. Két fia korán elhunyt, ezért 1900 március 11-én kelt végrendeletében, neve fennmaradása érdekében, létrehozta a Harisizs Alapítványokat, amelyekre felesége halála után összes ingatlan és vagyona szállt. Ilyen ingatlanok, többek között, az V. ker. Deák Ferenc utcai, a szentesi Kossuth utcai és a Kistétényi palotái. A három Harisizs Alapítvány a következő:

1. Kozaniban, ősei szülővárosában mezőgazdasági és szakipari iskola létrehozására és működtetésére.

2. Olyan magyarországi ortodox vagy görög származású gyerekek taníttatására, akik beszélnek a görögöt, vagy foglalkoznak az újgörög nyelvvel.

3. Görögországi ortodox illetve görög származású szegény fiatalok továbbtanulására, tanulmányaik befejezésére.

A Végrendelet nyolcadik pontjában a budapesti Egyházközségre évi 1200 koronát hagy az újgörög nyelv tanításának céljából. A 9. pontban: 1000 koronát az 1848-as nemzetőrök javára, 2000 koronát az elsősegély egyesületre, 4000-et a budapesti kórházakra szegények ápolására.

Az Alapítványok kezelését Topolyában lakó unokaöccsére, Ioannisz Hadziszra és feleségére, az Andrassy születésű Szofiára, ill. utódaikra bízta. Harisizs Pál 1902. március 13-án hunyt el Budapesten. Nevét a főváros centrumában lévő Haris köz örökíti meg.

Harisizs barátja volt Tély Iván (1816-1898) a magyar neogrecisztika atyja, aki a 19. század derekán bevezette az újgörög nyelv tanítását az 1848-ban alakult görög filológiai tanszéken, és megjelentette az első magyarországi ógörög-újgörög nyelvkönyvet. 1894-ben azt kérte a kormányzattól, „hogy a budapesti egyetemen is nevezzenek ki egy külön tanárt a közép- és újkori görög nyelv és irodalomra, amelynek anyaga már most is oly terjedelmes, mint az ógörög philológiáé”. Tély tanítványa volt Pecz Vilmos, a magyarországi bizantinológia megalapozója. Az ő három kiváló tanítványa: Czebe Gyula (1877-1930), Moravcsik Gyula (1892-1972) és Horváth Endre (1891-1945) óriási szerepet vállalt a magyar-görög kapcsolatok fejlődésében. Ehhez nyújtott segítséget a Harisizs Alapítvány, ösztöndíjakkal, tanulmányutakkal, tanárok, illetve kutatók együttműködésével. A század elején és a két világháború között így megjelenhettek újgörög munkák magyar fordításban, valamint tanulmányok a bizánci, ill. az újgörög irodalomról. A pesti egyetemen Ruszosz Ruszopolosz és Konsztantinosz Liondasz is tanított.

A magyarországi első görög diaszpóra ismert és mindenre kitékintő kutatója Füves Ödön (1920-1995) volt. Füves Ödön a virágzó pesti görög közösség szemtanúja és írója Paul Szakellarioszra is támaszkodik, amikor elkezd a pesti görögök történetét kutatni. A tekintélyes Szakellariosz család szintén sokat tett a görögök kulturális felemelkedéséért. Paul Dudumi Demeter álnéven jelentette meg 1854-1856 között műveit, amelyek a pesti görög közösség társadalmi életformájáról is tanúskodnak. A kultúrát ápolta Demetriosz Kirianisz, a magyarországi görög liturgikus éneklés megteremtője is. A nagy görög egyházközségeknek, köztük a pestinek volt saját énekkaruk a 19. század közepétől. A miskolci templom énekkarában például, a mai napig is tudják görögül a himnuszokat, s bár beszélni nem tudnak, büszkén vallják, hogy görög származásúak.

A GÖRÖG EGYHÁZKÖZSÉGEK SORSA

A görög egyházközségek liturgikus nyelve a görög volt. Ahogy elkezdődött az elmagyarosodás, elkezdtek magyarra fordítani az ortodox egyházi könyveket. A fordítók közé tartozik például az 1827-ben, Miskolcon egy görög kántor-tanító fiaként született Popovics János, akét 1852-ben szenteltek pappá és 1896-ig bekövetkezett haláláig a karcagi görög parókián volt lelkész. Az „Ortodox hitvallók Imakönyve, vagy a görög Synopsis magyarja, ...” előszavában, 1861-ben írja: „...ha széles magyar hazánkban széttekintünk, bizonytal találkoznunk fogunk hitrokonokkal, kik szerb, román, vagy görög nyelven — ha olvasni igen —, de érteni, mégpedig tökéletesen, néhány egyesekek kivételével aligha képesek...” A liturgikus nyelv továbbra is a görög maradt, ezért fogyni kezdtek a görög egyházközségek, viszont az unitus (= görögkatolikus) püspökök bevezették a magyar nyelvű ortodox szertartásokat. 1868-ban pedig törvénybe iktatták a karlócai szerb és a nagyszombeni román ortodox metropolia fennállását. (Addig mindhárom ortodox nemzetiség Karlócához tartozott). A magyarországi görög egyházközségek nevében a pesti, a szentesi és a kecskeméti egyházközség vezetői memorandumot nyújtottak az országgyűlésnek, külön autonómiát kértek a maguk számára is. Sajnos, nem sikerült, mivel azt hangsúlyozták, hogy ők „valóságos magyarok”: „...e honban a görögkeleti valláson nemcsak szerbek és románok, hanem olyanok is vannak, akik görög néven ismeretesek és azoktól származnak ugyan, kiknek tulajdonképpen vallása a görögkeleti vallás, és kiknek vallását a szerbek és románok is követik, de mint e hon szülöttjei

vagy honosított polgárai, valóságos magyarok...". Így lettek a görögök a 9. paragrafus szerint: „A görög-keleti vallás se nem szerb, se nem román ajkú hívei...”. Ezek után fokozatosan áttértek az anyakönyvek magyar nyelvű vezetésére, az egyházközségi tanácsulések tanácskozási nyelve is a magyar lett, csak a szertartási nyelv maradt görög az első világháborúig, hiszen a konstantinápolyi patriarcha küldött görögül tudó papokat. 1931-ben, híven az 1868-as memorandumhoz „görög alapítású görögkeleti magyar” egyházközségeknek kiáltották ki magukat, főgondnoki tanáccsal, a szentesi egyházközség kivételével. A budai szerb püspök 1932-ben memorandumot nyújtott át a kultuszminiszternek, amelyben vállalta volna, hogy külön esperességet létesít számukra, ha semmisnek tekintik a magyar jelleg kimondását, és az új naptár használatát. Ezt a kormányzat sem tartotta megfelelőnek. Ettől kezdve a görög eredetű egyházközségek a politikai események sodrába kerültek. Jelenleg a moszkvai patriarchatushoz tartoznak.

III.

A MÁSODIK GÖRÖG DIASZPÓRA TÖRTÉNETE A II. VILÁGHÁBORÚ ÉS A NEMZETI ELLENÁLLÁS GÖRÖGORSZÁGBAN

1940. október 28-án hajnali 3 órakor *Grazzi*, Olaszország athéni nagykövete átadta *Metaxasz* görög diktátornak Mussolini ultimátumát, amelyben azt kívánta, hogy: „*Olaszország biztonságának garantálása végett katonailag megszállhassa Görögországot*”. *Metaxasz* ezt visszautasította. Bár november 4-ig az olasz hadsereg majdnem elérte a thesszáliai síkságot, a görög nép hősie ellenállása (nemcsak a katonák harcoltak) visszavonulásra kényszerítette és egészen az albán tengerpartokig vetette vissza az olasz hadsereget. Így kezdődött a II. világháború, s egyben a nemzeti ellenállás dicső, ám sok áldozattal járó korszaka Görögországban. Németország 1941. április 6-án üzent hadat Görögországnak.

Metaxasz 4 éves diktatúrája alatt a baloldali mozgalom és a Kommunista Párt vezetőit és tagjait száműzésre vagy börtönbüntetésre ítélték. A duce ultimátuma után legtöbbjük vagy amnesztiát kapott, vagy sikerült megszöknie. Akik bennmaradtak, a németek kezére jutottak. Így került *Dachau*ba *Zahariadis*, a Kommunista Párt főtitkára is. A görög kormány és a királyi udvar Kairóba menekült. 1941. szeptemberében a Kommunista Párt, az Agrárpárt, a Szocialista Párt és a Népi Demokratikus Egyesülés Pártja létrehozta a Nemzeti Felszabadító Frontot, az EAM-ot, s megkezdődött a szervezett ellenállás. Az első komoly harcot 1941-1942. telén vívták, amikor kiadták a jelszót: „*Harc az életben maradásért!*” Az 1940-es olasz–görög háború, a német és olasz megszállók fosztogatásai nyomán és a kemény tél következtében, nagy éhínség pusztított a városokban és a szigeteken. 1943-ban megalakult az *Egységes Pánhellén Ifjúsági Szövetség*, az *EPON*, amely addig az EAM-on belül működött. 1941. május 30-31-ének éjjelén két diák, *Aposztolosz Szandasz* és *Manolisz Glezosz* leszedték az Akropoliszról a horogkeresztet zászlót és a helvére felhúzták a görög zászlót.

1941. decemberében létrejött a Görög Népi Felszabadító Hadsereg, az *ELASZ*, amely az 1942-es februári deklarációjában fegyverbe, a nácizmus elleni háborúra szólította a tiszteket, a katonákat és a népet. Az első szakaszban partizánalakulatok jöttek létre és partizánakciókat hajtottak végre. A második szakaszban, 1943-tól, *Sztefanosz Szarafisz* tábornok vezetése alatt reguláris hadsereggé szerveződött, főparancsnoksággal, vezérkarral, hadművelleti, kiképzési, híradó és hadtáp-csoportfőnökséggel. Az *ELASZ* politikai főbízosa *Arisz Veluhiotisz* volt. A hadsereg 5240 hivatásos tisztből és 43700 katonából állt, számuk 1944-re 130000 főre növekedett. 1943-ban megalakult a görög felszabadító hadiflotta, az *ELAN* is. Ugyanakkor alakult meg a Görög Nemzeti Demokratikus Szövetség is (EDESZ), *Zervasz* ezredes vezetésével, amelyet a szövetségesek és a Kairóban tartózkodó kormány támogatott. A nemzeti frontba tömörült pártok politikai szövetségének eredményeként 1944 márciusában a felszabadított területeken megalakult az ideiglenes kormány, a Nemzeti

Felszabadítás Politikai Bizottsága, a PEEA, amely átvette az ország politikai vezetését, a népi hadsereget, valamint Görögország bel- és külföldi képviselőit kizárólagos jogát. Fő céljai: együtt harcolni a szövetségesekkel a fasiszmus ellen, biztosítani a felszabadulás után a néptömegek szabad akaratának kifejezését és olyan társadalmi rend létrehozását, amely megfelel a népeknek. A felszabadított területeken népi tanácsokat és népi bíróságokat hoztak létre, iskolákat és akadémiákat működtettek.

A POLGÁRHÁBORÚ ELŐZMÉNYEI

1944-ben Kairóban *Jeorjiosz Papandreu* lett az új ideiglenes görög kormány miniszterelnöke (*Görög Nemzeti Egység Kormány*). Az ellenállási szervezetek és Papandreu kormánya Libanonban tárgyalt először. A szövetséges haderők képviselői és a legjelentősebb ellenállási szervezetek vezetői *Kazertában* 1944. szeptember 26-án írták alá azt az egyezményt, amely megpecsételte Görögország további sorsát. Az egyezmény az ellenállási szervezeteket a Görög Nemzeti Egység Kormányának rendeli alá. Ezeket az erőket a Görög Nemzeti Egység Kormány *Scobie* tábornok parancsnoksága alá helyezte.

Ennek következménye volt, hogy 1944. októberében, a felszabadított területeket megszállták az angol csapatok. Athénben sztrájkokat szervezett az EAM. 33 napig tartottak a véres összecsapások. 1945. január 12-én az EAM fegyverszüneti szerződést írt alá az angolokkal, s kivonult Athénből. Az ezt követő varkizai egyezmény értelmében az *ELASZ* letette a fegyvert. A fegyverletétel után szétszórult a felszabadító hadsereg, a kormány pedig azokat az ellenállási szervezeteket támogatta, amelyek az ellenállás alatt szemben álltak a baloldali szervezetekkel. Ezzel megkezdődött az ellenállási mozgalom megosztottsága és a baloldali, kommunista ellenállók üldöztetése. Sokan a hegyekbe menekültek. Sajnos, a Görög Kommunista Párt arra szólította a népet, hogy bojkottálja az 1946-os márciusi választásokat, „*azzal a céllal, hogy engedményeket csikarjanak ki a kormánytól*”. A választások előestéjén pedig, *Markosz* tábornok vezetésével, támadást indítottak az Olimposz lábánál fekvő *Litohoro* biztonsági alakulata ellen.

1946. végén *II. György* király megérkezett Londonból Athénba és visszaállították a monarchiát Görögországban. A letartóztatottak száma meghaladta a 75 ezret. A hegyekben megalakult a Görög Demokratikus Hadsereg. Megkezdődött a görög polgárháború (1946-1949).

A GÖRÖG MENEKÜLTEK ÉRKEZÉSE

Még javában folyt a polgárháború, amikor 1947. december elején megalakult Magyarországon a *Segítség a Görög Népek Országos Bizottsága*, amely „A görög nép szabadságharca” című kiadványában ismerteti 1940-től a görög eseményeket. A fedőlap belső részén a Bizottság felhívása olvasható:

„A görög nép hosszú évek óta vívja elkeseredett harcát az idegen imperializmus és a hazáruló görög reakció fegyveres bandái ellen. A német és olasz megszállók kiverése után most az angolszász imperialisták akarják szolgásként kényszeríteni a hős görög népet. Így akarnak háborús tüzfészeket fenntartani Európának ezen a részén további imperialista céljaik elérésére. A görög nép hősi ellenállását azonban semmiféle fegyveres túlerővel nem tudják megdönteni. A görög szabadságharcosok saját szabadságukat és függetlenségüket védve, a magyar szabadságért és függetlenségért is ontják véréüket. A demokratikus magyar társadalom nem nézheti tétlenül a görög nép hősi harcát. Támogatnunk kell küzdelmüket nemcsak erkölcsi, hanem anyagi segélynyújtással is. A magyar népet képviselő politikai és társadalmi szervezetek közös felhívással fordulnak az egész magyar társadalomhoz: Segítség a görög népek! A görög nép ügye az egész haladó emberiség ügye. Éljen a függetlenségéért és szabadságáért küzdő görög nép!

Magyar Kommunista Párt,
 Szociáldemokrata Párt,
 Független Kisgazda és Polgári Párt,
 Nemzeti Parasztpárt,
 Dolgozók Kollégiumainak Országos Szövetsége,
 Dolgozók Kulturális Szövetsége,
 Ház- és Tömbmegbízottak Testülete,
 Kereskedők Országos Központi Szövetsége,
 Kisiparosok és Kiskereskedők Szabadszervezete,
 Magyar Ifjúság Országos Tanácsa,
 Magyar Nők Demokratikus Szövetsége,
 Magyar Partizánok Bajtársi Szövetsége,
 Magyar Újságírók Országos Szövetsége,
 Nemzeti Segély,
 Népi Kollégiumok Országos Szövetsége,
 Szakszervezeti Tanács,
 Újjonnan Földhözjuttatottak Országos Szövetsége.”

A Szabad Nép 1948. április 8-i száma hírt ad arról, hogy 840 fős görög menekült gyermekcsoport érkezett Magyarországra. A Segélybizottság április 10-i jelentése szerint „folyó hó 3-án este” kapta a hírt arról, hogy „kétezer görög gyermeket kell Magyarországon elhelyezni”. A jelentés szerint három vonat érkezett: „Az első gyermekvonat 860 gyermekkel és felnőttel, illetve anyával április 17-én este 9 órakor érkezett. A második szerelvény 720 gyermekkel és 18 felnőttel 9-én reggel 9 órakor és a harmadik ugyancsak 9-én délután 607 gyermekkel és 5 felnőttel”. Ettől kezdve folyamatosan érkeztek Magyarországra a görög menekültcsoportok.

A Segítséget a Görög Népek Országos Bizottságának van még egy nagyon érdekes kiadványa, az 1948 tavaszán megjelent „A görög szabadságért” című könyvecske, amely voltaképpen egy kis antológia: ókori görög szerzők műveiből, népdalokból, Rigasz verseiből, az európai filhellénizmus és magyar szerzők alkotásaiból. Különösen érdekes, hogy a könyvecskében szerepel egy „Jójj szabadság!” című dal (kottával együtt), amelyet „görög szabadságharcosok dalaként” tehát népdalként tüntetnek fel, noha Dionisziosz Szolomosz: Himnusz a szabadsághoz című 1823-ban írt költeménye, amelyet Nikolaosz Mandzarosz zenésített meg és 1865 óta ez a görög nemzeti himnusz.

1950-ben a Magyar Dolgozók Pártja létrehozta az egészségügyi minisztériumon belül az Antifasiszta Menekülteket Ellátó Központot, később Osztályt, az AMEO-t, „az ittlévő gyermekek, menekültek és sebesültek elhelyezésére és ellátására”. Egyes források 9000 görögrol szólnak, mások 12000 görögrol tesznek említést.

Megérkezésük után a gyerekeket és felnőtteket a Váci úti fertőtlenítőbe vitték. Az egészséges gyermekeket különböző üdülőkben, kastélyokban, szanatóriumokban helyezték el, mint például: Balatonalmádiban, Balatonkenesén, Balatonlellén, Iszkaszentgyörgyön, Dégen, Fehérvárcsurgón, Hőgyészen, Csertőn, Solton, Visegrádon, Nógrádverőcén, Tótalmáson, Pesten. Néhány Görögországból érkezett tanítóval és sok lelkes, frissiben gyorstalpaló tanfolyamot végzett gyermekkísérővel szinte az elhelyezéssel egy időben megkezdődött a tanítás is. Hogy miként is működött egy ilyen gyermekotthoni iskola, azt egy szemtanú leírásával szeretnénk illusztrálni. Budaháziné Hargitai Irén, aki 1949. június 17-én kapta meg a Népiskolai Tanítói Oklevelét és 1952-ig tanított görög gyerekeket „*Fény és Árnyék*” című könyvében így emlékszik vissza ezekre az évekre:

„Vészesen közeledett szeptember elseje, az iskolacsengők megszólaltak. A biztonság kedvéért valaki tanácsára Székesfehérváron is beadtam egy kérelmet. Ott nagyon örültek nekem. Görög gyermekotthonba keresünk pedagógusokat. Nehéz munka, neked való — tette hozzá kedves mosollyal egy idősebb kártársnő. Fehérvárcsurgó lesz a munkahelyem az AMEK otthonban...”

...400 gyerek, néhány család és pedagógusok voltak lakói a gyönyörű száz szobás kastélynak. Körülbelül 6-16 éves korú gyerekek találtak itt otthonra, távol hazájukról, szüleiktől, elszakadva testvéreiktől.

Szigorú rend uralkodott az otthonban. Reggel 6 órakor ébresztő és reggeli torna. Gyors öltözés és katonás rendben sorakozó, zászlófelvonáshoz. Trombitaszóra húzták fel a görög és a magyar zászlót. Elénekeltek a görög himnusz, majd Zahariades görög vezérük éltetése következett. Ütemesen skandálták nevét. Elhangzott a magyar és szovjet himnusz is. Magasba tartott kézzel tapsoltak, Sztálint és Rákosit éltették. Mi nevelők is ott álltunk a sor elején, nem volt felemelő érzés. Elhangzott a napi parancs, s ekkor került sor nyilvános dicséretre, vagy éppen kemény dorgálásokra. Önkritikát kellett gyakorolni mindazoknak, akik valami hibát, bűnt követtek el. ... A formáságok lezajlása után reggeli következett, majd 8 órától tanítás délután 2-ig. Ebédre külön görög és magyar ételt főztek. Nekünk a kosztjuk nem ízlett, s bizony fordítva is így volt. A görögül elkészített tőkfőzelékre emlékszem. A tőköt darabokra vágták, mint a krumplít, megfőzték, izesítették, nem rántották be. ... Délután egy kevés szabadidő után estig tanultak a gyerekek. Nehéz és sok volt a tanulnivalójuk. Derekasán küszködtek a nehéz magyar nyelvvel. Sokat kinlódunk az Ő és Ű hangok keverésével. ... Amikor a tanulás már zökkenőmentesen, olajozottan működött, elkezdődött a kultúrunka szervezése. A gyerekek rendkívül muzikálisak voltak, gyönyörű népviseleti ruhájukban (ami már Csurgón készült) lejtették hol mélabús, hol pedig szilaj táncukat. Más dallam, más ritmus, mint amit megszoktunk. Félkörben táncolnak mély átéléssel. Egy Jorgosz nevű fiú kísért harmonikán. De szép volt!... Nagyon gyorsan repültek az évek. Osztályom tanulói nyolcadikosok lettek. Három év alatt végezték el a felső tagozatot. ... Éjjelenként ellenőriztük őket, mert ami sok az sok! Pihenni is kell a fiatal szervezetnek. Tanultak a WC-ben, eldugott kis zugokban, folyosószögletekben. Meg is tanultak mindent, a vizsgán brillíroztak. Örültem nagyon kimagasló teljesítményüknek, de a szívem majd megszakadt értük, hiszen kirepülni készültek a megszokott meleg fészekből. Nyitva állt előttük a középiskolák kapuja, el kellett búcsúznunk egymástól. Többségben Budapesten tanultak tovább. ... Búcsúzóul egy füzetet kaptam az én tanítványaimtól.”

Ebben a füzetben minden gyerek megírta az önéletrajzát:

„Születtem a görögországi Kalivrisziben 1937. február 9-én. A családom szegény volt. Apám asztalos foglalkozásával látta el minket. Édesanyám földműveléssel és háztartással foglalkozott.

1948 augusztusában, a háború miatt elmenekültem szülőföldemből és az albán népi demokráciában mentem. Onnan 48-ban, december 10-én elindultam a többiekkel Jugoszlávián keresztül Magyarországra. December 13-án este elértük Budapestre — Mátyás laktanyán helyezték bennünket, majd onnan Újpestre, és onnan 1949. május 2-án a fehér-várcsurgói görög otthonban kerültem. Innen ugyanabban az évben, július 7-én elindultam Visegrádra. Ott először kezdtem tanulni magyarul. Negyedik, majd ötödik osztályban jártam. 1950 augusztusában, újból Fehérvárcsurgón kerültem és most itt vagyok és tanulok.

Lehet, és egész biztos, hogy hibáztam és, hogy most is hibát követek, de igyekszem megszüntetni az ilyen tényeket.

Dimitropulosz Jorgosz VIII. b o. tanuló

„Egy kis faluban születtem 1936-ban. A szüleim kívül négy testvére vagyunk. Otthonunktól mikor nem volt háború soha se hiányzott az öröm és a boldogság. Hat évkor elkezdtem iskolába járni. Az iskolát nagyon szerettem azért és mindig jó bizonyítvánnyal ámentem a következő osztályban. Tavassan mikor jó idő volt sokszor kirándulni voltunk a hegveken vagy a folyók közül ahol egész

nap ett maradtunk. Sokat játszottunk, szedtünk virágot énekeltük. De nem sokáig. Eljött a háború... a jó és szép életünk megszűnt, az iskolánk elégeték. Közben meghalt édes anyám édesapám pedig börtönbe vették két év múlva amikor vissza jött ő is meghalt. Ez természetes nagy nehéz volt az életemben a legszomorú idő. Később majd miatt a fasiszták nagyvántak nekünk el kellett menekülni a népi demokráciákban. A kis testvérem a fasiszták kezébe kerültek.

Most Magyarországra vagyok és tanulok a többi együtt sokszor emlékszem az akkori életem és sokat gondolkoزام rajta. Ezt a rövid önéletrajzam a tanítónimnek írok amely VI a és VII a ban tanoloja voltam. Felejtethetlen fog maradni nekem azt az élet amelyet együtt éltünk majd nem két év.

Fcsurgó, 1952. II. 8. Keke Dimitrula"

Hasonló lehetett a helyzet a többi gyermekotthonban is. Még az 1953-54-es tanévben is 950 görög gyerek volt vidéki gyermekotthonokban. Gimnáziumokban és technikumokban körülbelül 260-an, 120-an pedig szakmát tanultak. Egyetemre több mint 100-an jártak, többségük megfelelő alapképzettség nélkül.

A DOHÁNYGYÁRI KOLÓNIA LÉTREJÖTTE ÉS A „GÖRÖG FALU” FELÉPÍTÉSE

1950-ben a *Kőbányai út és Hungária körút* sarkán lévő dohányraktárt és gyárat átalakították, és oda helyezték ideiglenesen körülbelül 400 görög családot. Egy-egy család 6-12 négyzetméteres, komfort nélküli szobában élt, majd nem 25 családra jutott egy közös konyha, mellékhelyiségek. Ebben a zárt világú dohánygyári kolóniában zajlottak a Budapesten elhelyezett görögök ünnep- és hétköznapijai. A dohánygyári gyerekek számára hozták létre a „*Manolisz Glezosz*” iskolát.

Az ötvenes évek a nagy iparosítások éve volt Magyarországon, így a munkaképes görögök egy részét Budapesten, Miskolcon, Ózdon, Tatabányán és Dunaiújvárosban helyezték el, bár alig volt közöttük munkás, hiszen a görögök nagy része Görögországban földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozott. Ezért a mezőgazdasági dolgozók elhelyezésére, a MDP 1950-ben egy görög falu, rövid határidővel történő felépítéséről dönt: „Az új község építésével mintegy 400, általában helyi anyagból felépíthető... falusi lakóházban az összes mezőgazdasági dolgozót (családtagokkal együtt 1700) el kell helyezni. Az új község felépítése oly módon történjék, hogy a menekültek a házak építésében részt vegyenek. ... A menekültek munkába állítása az új község megépülte után az ott megszervezendő állami gazdaságban történjék”.

Gáspár Sándor miniszteri biztos vezetésével, *Theodoszisz Fokasz* és *Nikosz Petridisz* görög mérnökök, valamint magyar szakemberek közreműködésével a görögök 8 hónap alatt felépítették a falut, az iskolát, a kultúrházat, a tanácsházat és a párházat, az *Ercsi* és *Iváncsa* közötti területen, a *Sinatelepi Állami Gazdaság* közelében. A sors ironiája, hogy a *Sina* (Szinasz) földbirtokokat *Kosuth Lajos* 1848-ban elkobozta, mert a család az osztrákok mellett állt.

Nikosz Beloianisz baloldali vezető 1952. március 30-án végeztek ki Athénban. A siralomházból többek között ezeket írta: „Öt év alatt, 1945. és 1950. között, körülbelül ötevenezer bírósági ítéletet mondtak ki, és több mint ötezer embert ítélték halálra! A halálos ítéletek közül körülbelül kétezret hajtottak végre. Sok nőt, öregasszonyt, sőt még tizenhét éves leányokat is kivégeztek! Ezek a bíróságok tán még megértéssel is viseltetnek egy közönséges csalóval, rablóval, gyilkossal szemben. Az ideológiai ellenféllel szemben azonban nincs irgalom!”

1952. augusztus 20-án az addig „görög faluként” emlegetett község felvette a görög nép hőse, *Nikosz Beloianisz* nevét. Ugyanezen a napon megalakult a „Béke” termelőszövetkezet, amely a megye egyik legjobbjává vált. A tsz-nek 150 tagja volt, így aztán a férfiak többsége az ercsi cukorgyárba, *Dunaiújvárosba*, később *Százhalombattára* és *Budapestre* járt dolgozni, illetve jár most is. A nők számára varrodát hozták létre, hogy munkahelyet biztosítsanak nekik. Az első években bizonyos szempontokból jobban el volt zárva a világtól a falu, mint a dohánygyári kolónia, mert a két három igazi tanítón kívül, nem számítva a két „munkanélküli” papot, a faluközösségnek nemigen volt kívül szót váltani a világ dolgairol. Így aztán mindenki a kultúrházba tódult, amikor meglátogatta a falut a pesti vezetőség. Másrészt viszont az emberek nyitabbak voltak, hiszen nem falak között éltek bezárva, hanem egy dombtetőn, amelyről a Dunáig lehet ellátni. (Akkor még kopár volt a vidék, a gyümölcsfákat és a kis erdőt a falu lakói ültették).

A CSALÁDEGYESÍTÉSEK

Az 50-es években külön problémát jelentett a görögök számára a családegyesítés. A polgárháború idején és annak befejezése után a családok szétszakadtak. A családtagok — tudtukon kívül — egymástól távol, más-más országba, illetve egy-egy országon belül is máshová kerültek. Volt olyan család, például, ahol az apa a faluban élt, az anya Csehszlovákiában, az egyik gyerek Pesten, a másik Tótkomlóson, magyar családnál. Természetesen keresték egymást, és ha megtalálták a rokonait, akkor a különböző emigráns görög bizottságokon, vagy a Nemzetközi Vöröskereszt szervezetein keresztül megpróbálták összehozni a családot. A családegyesítés azonban komoly politikai és gazdasági problémákkal járt. A rossz magyar-jugoszláv viszony, például, lehetetlenné tette az akkori családegyesítést. Csak Sztálin halála után, amikor normalizálódott a helyzet Jugoszláviával, akkor is olyan feltételekkel, hogy Magyarországról csak azok a gyerekek távozhatnak szüleikhez, akik még nem töltötték be a 15. évüket, ide pedig a 20 év alattiak jöhetnek szüleikhez. Az NDK-ból pedig egyáltalán nem engedték ki gyerekeket. A volt szocialista országok arra törekedtek, hogy a már befogadott menekültek száma ne nagyon változzon. Az 1954-es MDP jelentése szerint: „Főként a közvetlen családtagokat kellett összeköltöztetni. Másrészt a népi demokráciák között bizonyos arányszámot kell tartani és tárgyalások során figyelembe kellett venni a saját és az egyes országok elhelyezési nehézségeit. A családok összeköltöztetése során a népi demokrákus országokba 853, a Szovjetunióba 196, összesen 1049 fő távozott. A hozzánk telepített személyek száma 775. Hátra van még egy csoport (80-100 fő) fogadása, illetve küldése Lengyelországba és Csehszlovákiába. Ezzel részünkről lényegében befejeződik a családok összeköltöztetése.”

A GÖRÖGSÉG SZERVEZETEI

1954-ig körülbelül 1200 ember kapott repatriálási engedélyt, és kisebb csoportokban visszatérhettek Görögországba. Egészen a 80-as évekig a itt élő görögök hontalanok voltak. A Magyarországon élő görögök élete többszörösen is nehezebb volt, mint a magyar állampolgároké, hiszen több oldalról is hatottak és csapódtak rájuk a politikai események: például az 1956-os magyar forradalom, vagy az 1967-es görög katonai puccs. Életüket addig a GKP szervezeteivel szorosan együttműködő Népi Bizottság, illetve annak albizottságai irányították, mégpedig az ideiglenesség jegyében. A félretájékoztatott tömegek várva várták a hazatérést. Reményeik azonban szertefoszlottak, így az ötvenes-hatvanas években a menekültek gondolkodásában és életében komoly változások mentek végbe. Sok család lakáshoz jutott az új lakótelepeken, már nincsenek vidéki gyermekotthonok, és a pesti munkásszállásokat is felszámolják. 1957-ben megalakul a Magyarországon Élő Görög Politikai Menekültek Egyesülete, amelynek voltak helyi bizottságai Budapesten, Beloianisz községben, Miskolcon, Pécsen, Tatabányán, és különböző albizottságai mint például diktatúra elleni, hazatele-

pülségi, kulturális, közművelődési, ifjúsági stb. Az Egyesület az MSZMP Külügyi Osztályához tartozott.

1974-ben, a junta bukása után lehetővé vált a kapcsolattartás Görögországgal, és feléledtek a hazatérési remények. 1981-ben az MSZMP és a GKP, illetve a magyar és a görög kormány között folytatott repatriálási tárgyalásokról a sajtóból értesültek az érdekeltek. Három hónap alatt kellett döntést hozniuk, hogy, hol és milyen állampolgárként kívánnak tovább élni. A nyolcvanas években mintegy ezer fő települt vissza Görögországba. Megszűnt a Magyarországi Görögök Politikai Egyesülete, és a Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztályának irányítása alatt 1982-ben megalakult a Magyarországi Görögök Kulturális Egyesülete.

1994 decemberében Miskolcon, 1995 januárjában Budapesten helyi görög kisebbségi önkormányzatok megválasztására került sor, majd március 4-én a görög önkormányzati képviselők és az elektorok megválasztották a **Görög Országos Önkormányzatot**, és az 1995-ös őszi választásokon újabb helyi önkormányzatok alakultak Szegeden, Sopronban, Budaörsön és a főváros IX. kerületében. Beloianisz községben, ahol már többségében magyar a lakosság, második alkalommal *Zisizs Vlahopoulos* a polgármester.

Az országos és helyi görög önkormányzatok kiemelt feladatuknak tekintik az oktatás ügyét. Az új alapokon megszervezett tanítás képzett fiatal tanárokkal folyik, mind a nyelvoktatói mind a két-nyelvű iskolában (Beloianisz iskola). Minden oktatási típusban a nyelvtanítás mellett a legfontosabb tárgy a népismeret.

1996. május 19-én, *Mihail*, Ausztria Metropolitája, Magyarország és Közép-Európa Exarchája felszentelte Beloianisz községben a *Szent Demeter Nagyvértanú*, *Szent Konstantin és Heléna* tiszteletére épült templomot. A templom architektúrájában és belső díszítésében középkori görög hagyományokat újít fel. A templom a fiatal győri építész, *Dimitriu Ádám Achilleasz* nagyszerű munkáját dicséri, akinek nagyszülei a beloianiszi temetőben nyugszanak.

A MÁSODIK GÖRÖG DIASZPÓRA KÖZMŰVELŐDÉSI ÉS KULTURÁLIS TEVÉKENYSÉGE GÖRÖG SAJTÓ ÉS KÖNYVKIADÁS

A Menekültek Bizottsága 1950. június 11-én megindította a *Laikosz Agonasz* (*Népharc*) című újságot. A Laikosz Agonasz napilapként indult, majd az ötvenes évek közepétől hetente kétszer jelent meg, általában két oldalon. A szombati számban szlávmakedón melléklete is volt, minthogy a menekültek között észak-görögországi szláv ajkúak is voltak. A melléklet 1975-ben megszűnt, majd nem sokkal ez után maga az újság is, amely a végén csak kéthetente jelent meg. A Laikosz Agonasz 25 éven át az egyedüli görög újság volt Magyarországon. Azonkívül, hogy politikai lap volt, a görögök közötti kapcsolattartás egyik fő eszközének is tekinthetjük. A lapban szerepelt irodalmi melléklet, sőt irodalmi pályázatokat is hirdetett.

Az írott sajtó mellett nagyon fontos szerepet játszott az itt élő görögök tájékoztatásában a Magyar Rádió görög szekciója, amely 1949-ben indította meg adását, és 1983-ig működött. A rádió jelentős segítséget nyújtott az eltűnt családtagok megkereséséhez, illetve a szétszóródott családtagok a hétévi zenés „szív küldi” műsoron keresztül üdvözölhették egymást. A rádió is sugárzott kulturális, illetve irodalmi műsorokat.

A Magyarországi Görögök Kulturális Egyesületének 1984-ben nagy nehezen sikerült megjelenetnie egy tájékoztatót bullettint. Ebből alakult ki az *Ellinizmosz* (*Görögség*) című folyóirat, amely megszaktításokkal, évente egyszer jelent meg, görög és magyar nyelven, az utolsó szám 1993-ban látott napvilágot. Az Ellinizmosz első főszerkesztője *Athanasziu Hrisztoforosz* történész volt, őt követte ezen a poszton *Caruha Vangelio*.

A Fővárosi Görög Önkormányzat 1995 áprilisában indította útjára *Enimerotiko Deltio* című kiadványát, amely negyedévenként azóta is rendszeresen megjelenik, és a Fővárosi Görög Önkor-

mányzat jóvoltából minden görög családhoz eljut. Ez egy 12-20 oldalas görög és magyar nyelvű információs kiadvány. Az Enimerotiko Deltio szerkesztője *Papadopoulosz Filipposz*, aki a Laikosz Agonasznak is évtizedeken át szerkesztője volt.

Az Országos Görög Önkormányzat 1995 végén indította el a *Kafenio* című társadalmi-politikai és kulturális folyóiratot. Ez a szép kivételű folyóirat (amely a görög újságírók szerint a görög diaszpóra több száz kiadványa közül a legjobb) történelmi, társadalompolitikai, szépirodalmi, néprajzi, képzőművészeti, zenei és más kulturális anyagokat ad közre görög és magyar nyelven, elsősorban a magyarországi diaszpóra köréből. Főszerkesztője *Görög Athéna*, a TV kulturális műsoraiból is jól ismert újságíró.

A Magyar Televízió *Rondó* című nemzetiségi műsorában, havonta egyszer, körülbelül 10 perces görög nyelvű műsorblokk látható. Az utóbbi időben egyre több TV csatornának van nemzetiségi műsora, mint például a TV 2-nek a Gyökerek.

1997. január 8-tól a Magyar Rádió elindította a minden csütörtökön este hallható félórás görög nyelvű adását. A műsorban sok-sok zene mellett hírek, programajánlatok, a közművelődést, kultúrát, a hagyományokat érintő témák hallhatók. Felelős szerkesztője *Nagyné Szabó Antigóné*, két állandó munkatársa pedig *Panosz Valianatosz* és *Kosztasz Nakosz*.

A Magyarországi Görögök Kulturális Egyesületének támogatásával látott napvilágot 1991-ben a görög nemzeti költő, *Dionisziosz Szolomosz* *A zákinthoszi asszony* című prózában írt poémája, Szabó Kálmán fordításában és kísérő tanulmányával, a Z-füzetek huszadik darabjaként.

1995-ben a Kafenio mellékleteként jelent meg görög és magyar nyelven *Nagy Márta* *Görög egyházművészeti emlékek Magyarországon* című munkája, Haupt Erik görög áttűtetésében, Dömötör Mihály fényképeivel.

1996-ban az Országos Görög Önkormányzat ugyancsak a Kafenio mellékleteként adott ki *Odisszeasz Elitisz* (1911-1996) Nobel-díjas költő tiszteletére egy emlékszámot, Caruha Vangelio válogatásában.

Az Országos Görög Önkormányzat kiadásában jelent meg 1996-ban görög és magyar nyelven, a Caruha Vangelio által válogatott és szerkesztett *Csillagvarázs* című antológia (*Újgörög versek és prózairások fiataloknak*).

MAGYARORSZÁGI GÖRÖGÖK A GÖRÖG KULTÚRA TERJESZTÉSÉBEN

A 20. században a görögök közreműködésével vált népszerűvé Magyarországon a görög kultúra. *Kúnos Ignác*, a neves turkológus például 1924-ben görög népmesegyűjteményt adott ki, *Hellasz Tündér Birodalma-Újgörög népmesék*, *R. Ruszopoulosz elmondása alapján* címmel. 1964-ben az Európai Könyvkiadó *Népek Meséi* sorozatában jelent meg *A lány, aki rózsát nevetett*, *Dimitriosz Hadzisz* válogatásában. *Dimitriosz Hadzisz* (1913-1981) a görög elbeszélés kimagasló művésze volt. Szerkesztő-szerző tevékenységével az újgörög irodalom magyarországi népszerűsítésének úttörőjévé vált. Budapesten élt több éven át, a Laikosz Agonasz szerkesztőjeként is dolgozott. *Görögország hősei* című riportkönyve már 1949-ben megjelent magyarul, *Kemény Dezső* és *Jannis Lambicisz* fordításában.

A Magyar Rádió görög adásának volt szerkesztő-riportere *Papadimitriu Nikosz* (1921-1988), színész-rendező. Ő rendezte a budapesti kolónia színjátszó csoportjának nagy sikerű előadásait, amelyeket aztán a többi görög közösségnek is bemutattak. Fordításában olvasható négy újgörög dráma: *A csodák udvara*. Európa Könyvkiadó, 1985.

Dimitriosz Hadzisz munkatársaként kezdte műfordítói tevékenységét Caruha Vangelio, aki olyan kiváló magyar költőknek és műfordítónak is készített nyersfordításokat újgörögből mint például *Devecseri Gábor*, *Vas István*, *Képes Géza*, *Somlyó György*, *Papp Árpád*. Számos saját műfordítása mellett Caruha Vangelionak két olyan könyve is megjelent, amely a magyarországi görög-

gökökkel foglalkozik, (*Az Olimposztól Angyalföldig*, Kozmosz könyvek, 1969; *Piros szegfűk és céd-rusok*, Kossuth kiadó, 1978) és szerkesztő-riportere volt a magyarországi görögökről szóló 1974-ben bemutatott *Memento* című dokumentumfilmnek, amelyet Gyöngyössi Imre és Kabay Barna rendezett. Írt egy újgörög nyelvkönyvet (TIT, 1988) valamint Kapitány Istvánnal és Szabó Kálmánnal közösen *A Bizánci és az Újgörög Irodalom Történetét* (Gondolat, 1989). A Világirodalmi Lexikon fõmunkatársa volt, jelenleg a Kafenio görög olvasószervezője. Görögországban ez idáig két magyar költői antológia jelent meg segítségével.

A Kafenio egyik fordítója és folklórrovatának szerzője Szabó Antigoné, akinek első műfordítása Evjenia Fakinu: *Csillaghullás Athénben* című regénye volt (Móra Könyvkiadó, 1990).

Az itt élő görögök között vannak neves szociológusaink mint például *Nikosz Fokasz* professzor, vagy *Szidiropulosz Archimedesz*, aki két könyvében is (*Ithaka partjai*, Eötvös, 1990; *1956 görögök a forradalomban*, 1998) a magyarországi görögökkal foglalkozik.

A közgazdászok közül megemlíteném *Babanaszisz Szeriosz* és *Jannisz Szamarasz* professzorokat, akik visszatelepülve Görögországba (Szamarasz gyermekei pedig itt Magyarországon), sokat tesznek a magyar-görög kapcsolatok fejlesztéséért.

Magyarországon élt évtizedeken át *Makrisz Agamemnon* (1913-1993) szobrász és felesége, *Zizi Makrisz*, festő- és gobelinkészítő. Magyar földön nyugszik *Rigaszhondromatidiszh* (1943-1995) szobrászművész, aki gyerekként érkezett egykor Magyarországra akárcsak pályatársa *Papahrisztosz Andreasz*, aki jelenleg hol Szentendrén, hol Görögországban él és dolgozik. Már Magyarországon, Miskolcon született *Dzordzoglú Jorgosz* festőművész a magyarországi zenei élet ismert és karakteres képviselője. *Szidu Evdoxia* pedig nem csak festőművész, hanem magyar nyelvű verseket is ír.

A művészeti területén napról napra újabb ifjú görög származású tehetségek tűnnek fel. Az ismert színészek közül *Papadimitriú Athina* és *Dimulász Miklós* görög és magyar nyelven jó néhány görög rendezvényen is közreműködtek.

Évente két nagy ünnepe van a magyarországi görögségnek: a március 25-i nemzeti ünnep (az 1821-es szabadságharc évfordulója), és október 28-án az ellenállás évfordulója (A junta bukása után ismerték el Görögországban a nemzeti ellenállást, és nemzeti ünnepé nyilvánították Mussolini ultimátumának visszautasításának napját). Az önkormányzatok és az Egyesületek emellett különböző rendezvényeket, zenés irodalmi estéket, klubesteket vagy más rendezvényt szerveznek, amelyek sikeréhez újabban nagymértékben hozzájárulnak a görög vállalkozók is. Többek között ezeknek a megszervezésében is fontos szerepet játszik *Anna Alevra*, a Fővárosi Görög Önkormányzat elnöke, *Szkevisz Theodorosz* történész-vállalkozó és *Dzindzisz Jorgosz* történész, az Országos Görög Önkormányzat elnöke.

IV.

IDENTITÁSTUDAT-FEJLESZTÉS — HAGYOMÁNYÁPOLÁS A NÉPHAGYOMÁNYOK ÁPOLÓI

Az első görög diaszpóra idején a vallás és az iskola elválaszthatatlanok voltak. A magyarok annak idején panaszkodtak, hogy a görögöknek (az ortodoxoknak) túl sok egyházi ünnepük van és ezért több a szabadnapjuk. (Görögországban ez ma is érvényes!)

A második görög diaszpóra más körülmények között került Magyarországra, más ideológiák irányították. Hiába volt az emberek egy része vallásos, sőt papok is akadtak közöttük, hiába léteztek őseik templomai Magyarországon, a történelem keresztútjain nem találkozhattak: Nem a menekültek tehetnek róla, hiszen ők nem is nagyon tudtak magyarországi elődeikről.

Beloianisz község lakói származásukat tekintve több mint 200 görögországi faluból, más és más szokásokat követő vidékekről valók. Annak idején a lélekharang nélküli ravatalozót kápolnáknak tekintették. Egy-egy temetési szertartás úgy zajlott, ahogy náluk, a falujukban volt szokás. Közös szokás volt viszont a fedetlen koporsó a sírhelyig, az utolsó csók, a kedvenc útravaló bedobása a

sírba, a siratóénekek, és végül a koliva (főtt búzából, mazsolával, magvas gyümölcsökkel készült halottas étel) osztása temető kijáratánál és a férfiak számára tor a halottas házban. A görögöknél nem húst, hanem halat, illetve édességet szokás enni a toron, édesség híján — márpedig az ötvenes években nem nagyon volt —, egy kis ital kíséretében feta sajtot ettek, mert egy pár családnak volt kecskéje illetve birkája a faluban. A faluban sokszor hallottam ősi siratóénekeket, hiszen mindenkinek volt halottja, s nem csak az öregasszonyok, hanem a fiatalon megözvegyült asszonyok is mindig feketében jártak, úgy énekeltek balsorsukat:

„Bizonny becsaptak engemet

a tavasz pacsirtái,

becsapták, s árván maradtam,

a halálnak sem kellek.

Siratták halottaikat, akiknek azt sem tudtak, hol vannak sírhelyeik:

Bárcsak látná szegény szemem,

hogyan temetik őket,

tömjén nélkül, gyertya nélkül,

pap nélkül, zsoldár nélkül...”

Az ünnepnapokon a különböző tájakról valók külön járták a kórtáncot, szinte versenyeztek egymással. Nagy eseménynek számított, amikor augusztus 20-án összegyűltek a görögök a faluban az ország minden részéről (s a környező országokból a rokonok), s fellépett minden táncsoport és zenekar. A táncsoportok ruháit és a színházi jelmezeket egyébként az előadók maguk varrták és hímézték.

A táncház-mozgalom úttörői közé tartozott egykor a *Buzuki* együttes. A hetvenes évek végén óriási sikereket ért el a tatabányai *Olimposz* majd a budapesti *Szirtosz* együttes. Nemcsak a görögök körében lettek népszerűek, hanem az ország több művelődési és kultúrházában tartott zenés irodalmi estéken is, így az egyetemi színpadon és a Fáklya klubban is felléptek. A mostani zenekarok is bejárják az országot, tavernákban és művelődési házakban játszanak és népszerűsítik a görög zenét (Pálio Buzuki, Taverna, Pireusz, Maszkaradesz, Szirtosz)

A görög táncsoportok bejárták az országot, minden fesztiválon jelen voltak és szép sikereket értek el. Jelenleg az *Iliosz*, az *Aitosz* és a beloianiszi táncsoport mellett szép sikereket ér el a Fővárosi Görög Önkormányzat gyermektáncsoportja, a *Helidonáki Agárdi Elektra* vezetésével. Ezt azért is érdemes kiemelni, mert a gyerekek nem csak táncolnak, hanem a Néprajzi Múzeum rendezvényein tanáraik segítségével görög népszokásokat is bemutatnak.

A hetvenes évekig, amikor még zárt közösségekben éltek a görögök, a magukkal hozott szokásaik szerint éltek és ápolták őket. A szétszórtság és a vegyes házasságok következtében megváltozott a helyzet. A harmadik nemzedéknek már nem csak a nyelvet kell megtanulnia, hanem népismeretet, népszokásokat is. Ezért is indított már az első számától kezdve külön folklórrovatot a Kafenio folyóirat. A nyári gyermektáborokban pedig, amelyet az Országos Görög Önkormányzat szervez, a gyerekek megtanulják az egyszerű görög népi játékokat is.

NAGY GÖRÖG ÜNNEPEK

Nézzük most egy-egy napjainkig élő régi görög hagyományt:

Ha egészséges gyermek születik, csak a négyvennapos gyermekágyi szakasz letele után szokás megkeresztelni. A keresztiszülők kötelessége tetőtől talpig felöltöztetni a gyermeket. A görögöknél a gyermeknek a nagyszülők nevét szokás adni, szülők után, csak akkor, ha nem élnek. A keresztiszülők egész életen át felelősséget vállalnak a gyermekért. Nemcsak névnapján, születésnapján, karácsonykor, újévkor, hanem Vízkereszt napján is megajándékozzák keresztgyermeküket. Ők veszik meg neki az első iskolatáskát és ők vezetik oltár elé.

A keresztlő és esküvői szertartás után kis fátolba csomagolt cukorkát szokás ajándékozni a vendégeknek.

Az év nagy ünnepei közül kiemelkedik a karácsony. A Dodekamero, vagyis a 12 napos ünepsorozat december 25-től Vízkeresztig (jan. 6-ig) tart. Az ajándékokat Szent Vasziliosz (Vazul) napján, újévkor szokták odaadni. Karácsonykor krisztuskenyeret szokás sütni, amelynek közepét egy szép kereszt díszíti. Meg kell jegyeznünk, hogy az újabb korok receptkönyvei ilyenkorra töltött pulykát, „melomakaronát” és „kurambiedeszt” (= süteményfélét) írnak elő. Újévkor vaszilopitát (= kerek rétest) sütnék, pénzdarabot helyeznek bele, s aki megtalálja, abból lesz abban az évben a szerencse fia. A krisztuskenyérből és a vaszilopitából először Krisztusnak jut egy szelet, majd a háznak és csak azután a családtagoknak. A tizenkét nap alatt mindig terített asztal várja a vendégeket, és a házról házra járó gyerekeket, akik kalandákat (= ünnepi köszöntőket) énekelnek. A karácsony a családi tűzhely ünnepe, ilyenkor nemigen vannak multságok. Régen nem állítottak karácsonyfát, a házat a megújulást jelképező zöld ágakkal díszítették. Gondosan őrizték a tüzet, hogy távol tartsák a kalikandzarosokat a gonosz démonokat. Újévkor nagy multságokat és a egész éjen át tartó kártyapartikat szokás rendezni. Vízkeresztkor a templomból viszik haza a szenteltvizet, s ezzel szórják meg a házat s a háziakat.

A farsang a húsvéti ünnepkör tagja. A negyven napos nagyböjtt előzi meg a farsang három hete, amely a „Tiszta Hétfő”-vel ér véget. Az első hetet, „Beharangozó”-nak nevezik, amikor az előkészületek folynak, a második a „Húsos” hét, ilyenkor bőséges mennyiségű húst fogyasztanak, a harmadik a Tirini, „Sajtos hét”. A farsangi multságok egyik fő jellemzője a szabadosság, a másik a jelmezviselés és a jelmezekben előadott jelenetek, amelyek egykori termékenységi szertartások emlékeit őrzik. A manapság rendezett nagy görögországi karneválok nem a görög népszokásokat, hanem a latin-amerikai karneválokat követik. Tiszta Hétfőn (munkaszüneti nap) a gyermekek papírsárkányokat eregetnek Görögországszerte.

Március általában a Nagyböjt idejére esik. Ez a tavasz köszöntésének hónapja. Március elsejére színes fonalakkal karkötőket „mártiszt” kötnek a lánygyermek kezére, nehogy megfogja őket az erős nap.

A Húsvét, az ortodox kereszténység és a görögök legnagyobb és legkedvesebb ünnepe egy sor esemény láncolatát jelenti. A húsvéti ünnepkör tulajdonképpen a farsanggal indul, a nagyböjttel folytatódik, aztán Lázár napján elkezdődnek a drámai események, amelyek a nagyhéten egyre erősödnek és a feltámadáskor csúcspontot érnek, majd pünkösdig szépen lecsengenek.

Lázár napján leánycsoportok járnak körbe a házakban és Lázár-napi kalandukat énekelnek. A háziasszony friss tojást ad nekik. Ezt a tojást főzik aztán pirosra nagycsütörtökön.

A Nagyhéten a legszigorúbb a böjt, sokan csak kenyert és fokhagymát esznek ilyenkor, Nagypéntekről nem is beszélve, amikor az idős asszonyok egész nap csak vízzel hígított ecetet vesznek magukhoz. Nagypénteken a legmélyebb a gyász. Este hordozzák körbe Krisztus jelképes sírját, az Epitáfioszt. Sokan, legfőképpen a gyerekek átbújnak alatta, mert a néphit szerint így egészségesek maradnak egész évben. Nagyszombat este a feltámadásra várva mindenki elmegy a templomba. Amikor aztán éjfélkor a pap megjelenik, és felszólítja a híveket „Gyertek és vegyetek a Fényből”, mindenki az ő gyertyájáról próbálja meggyújtani a sajátját. A szent fényt mindenki hazaviszi, ezzel gyújtják meg a házi ikonostáz mécsesét, előtte azonban keresztet vetnek vele a bejáratú ajtóra, majd körbehordozzák a házban, hogy mindenhová juttassanak a feltámadás örömeiből. Otthon a már előre megterített asztal várja a hosszú böjtöléstől összeszűkülte gyomrokat. Feltámadáskor csaknem mindenhol majrica (= bányabelsősegleves) az ünnepi étel. Koccintanak a tojással, s az a szerencsés, akinek a tojása éppen marad. Húsvétvasárnap és -hétfőn egész nap folyik az eszem-iszom. Kiemelt helyet foglal el a nyárson sült bárány, de ezen kívül számos húsvéti ételkülönlegesség is terítke kerül. A családi asztalnál elfogyasztott finomságok után faluhelyen a templomtérén gyűlik össze a falu apraja nagyja, s kezdetét veszi a tánc. A multság szerencsés esetben egy hétig is eltarthat.

A görögök minden nagyobb szentet megünnepelnek, s itt érdemes megemlíteni, hogy a családi ünnepek közül nem ülik meg a születésnapokat, annál inkább a névnapokat, azaz azoknak a név-

napiját, akik valamely szent nevét viselik. A legnagyobb szent, Szűz Mária augusztus 15-i ünnepe az egyik legnagyobb vallási ünnep, a nép kis húsvétjának is nevezi. Böjt előzi meg, és mindenütt vídám búcsúkkal (= panjirí) ünneplik.

NÉHÁNY SZÓ A GÖRÖG NYELVRŐL

„Az újjörög nyelv, az indoeurópai nyelvcsalád egyik legarchaikusabb élő tagja, két állam, a Görög Köztársaság és a Ciprusi Köztársaság hivatalos nyelve”, írja Mohai András nyelvész a görög-magyar szótár bevezetőjében.

Az ókori Görögországban három fő dialektus volt és számos helyi nyelvjárás. A hellenisztikus korban alakult ki főleg az ión és az attikai dialektus elemeiből a „koiné” a közös görög nyelv. A Biblia nyelve a koiné. A koiné megteremtésével egy időben kezdett kialakulni a kétnyelvűség is: a klasszikus attikai nyelv továbbélése és utánzása az írott nyelvben (kezdetben irodalmi nyelv, később katharevusza, = „tisztá nyelv”) és az élő beszélt nyelv. Ez a kettő a középkortól kezdve egyre eltávolodott egymástól. A nyelvharc a 19. században érte el csúcspontját. Amíg a szabadságharc után, az állam hivatalos nyelve a katharevusza (az atticista nyelv egyszerűsített formája) lett, addig a beszélt nyelv, a dimotiki teret hódított az irodalomban, először a költészetben s később a prózaisításokban. A kétnyelvűség a junta bukása után szűnt meg, amikor is 1976-ban a dimotiki lett a görög állam hivatalos nyelve is. A két nyelvi irányzat kölcsönösen gazdagította egymást évszázadokon át, s ennek nyertese az újjörög nyelv.

Az ógörög neveket Magyarországon az erasmusi kiejtés szerint ejtik, és e szerint a kiejtés szerint fonetikusán írják át: például Héraklész. Az újjörög szavakat az újjörög kiejtés szerint kell fonetikusán átírni: például Iraklész.

A magyar nyelvben sok görög eredetű szó található, közülük jó néhány orvosi és más tudományos szakterületeken. Legtöbbjük görög-latin kombinációban fordul elő.

Az Árpád-házi dinasztia idején a magyarok közül sokan tudtak görögül, használták a bizánci középkori görög nyelvet. Ebből a korból főleg egyházi vonatkozású szavak maradtak fenn, mint például monostor, kalugyer. Mátyás király udvara viszont visszanyúlt a klasszikus görög műveltséghez. A magyarországi első diaszpórában élő görögök nemcsak az élő nyelvet ápolták, hanem az írott archaizáló nyelvet is. A Magyarországon megjelent könyvek, a kereskedelmi könyvelések és iskolai füzetek is mutatják a két nyelv egymás melletti élését.

A Magyarországon ma élő görögök a dimotikit beszélik. Az első években mindenki a saját nyelvjárását használta, aztán kialakult, egy sajátos „nyelvjárás”, amely jellemző környezeti sajátosságokkal rendelkezik, és külön nyelvészeti tanulmányt érdemelne.

BIBLIOGRÁFIA

- A bizánci irodalom kistükré, Európa Könyvkiadó, Bp., 1974.
- Atanasziu H.: Az újkori Görögország története, Tankönyvkiadó, Bp., 1982.
- Berki F.: Az ortodox kereszténység, Magyar Ortodox Adminisztratúra, Bp., 1984.
- Budaháziné Hargitai Irén: Fény és árnyék, Váci ofszet KFT.,
- Caruha V.: A magyarországi görögök szellemi öröksége, MÁSSÁG-AZONOSSÁG, Kisebbségismereti előadások Kőbányán, Budapest, 1994.
- Caruha V.: Az Olimposztól Angyal földig, Kosmosz könyvek 1969.
- Caruha V.: Piros szegfűk és cédrusok, Kossuth kiadó, 1978
- Dellagrammatikasz Politisz J., Keserű A.: Görögország, Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1967.
- Dzindzisz J.: A magyarországi görögök legújabb kori története, MÁSSÁG-AZONOSSÁG, Kisebbségismereti előadások Kőbányán, Budapest, 1994.
- Füves Ö.: Dimitriosz Govdelász Magyarországon, Magyar Könyvszemle, 1982/3.
- Füves Ö.: Görög kereskedők a Dunántúlon 1754-1771 között, Antik tanulmányok, 1965. XII/1
- Füves Ö.: Orvosi vonatkozású feljegyzések egy kecskeméti görög naplójában, Orvostörténeti közlemények, Bp., 1981.
- Hajnóczy I.: A kecskeméti görögség története, Magyar-görög tanulmányok, Bp., 1939; Hásonmás kiadás: Szent Miklós Alapítvány, Kecskemét, 1993.
- Hógye I.: A görögök szerepe Hegyalja életében a 18. században, A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei 1977/16.
- KAFENIO 1995/ 1-2, 1995/ 3-4, 1996/ 1, 1996/2, 1996/3-4, 1997/1, 1997/2, 1997/3, 1997/4
- Kapitánffy I., Caruha V., Szabó K.: A bizánci és az újkörög irodalom története, Gondolat, 1989
- Moravcsik Gy.: Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai, Akadémiai kiadó, Bp., 1988.
- Moravcsik Gy.: Bevezetés a bizantinológiába, Tankönyvkiadó, Bp., 1966
- Pataky L.: Gélyse kiskán, Tevan kiadó, Békéscsaba, 1996.
- Papadopoulosz F.: A magyarországi görögök múltjáról és jelenéről, Tanulmányok a magyarországi bolgár, görög, lengyel, örmény és ruszin nemzetiség néprajzából, Magyar Néprajzi Társaság, 1996.
- Szidiropulosz A.: 1956 Görögök a forradalomban, Flaccus, Bp., 1997
- Szidiropulosz A.: Ithaka partjai, Eötvös, Bp., 1990.

